

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
Δ^{ου} ΕΛΜΟΥΝΤ Γ. ΧΑΟΥ

240.542/1960
ΚΑΘ

№ 473.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΤΕ

ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ

ΣΑΜΟΥΗΛ Γ. ΧΑΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ: ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΩΝ

ΜΕΧΡΙ 175. ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1868:

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

(Κατά την 66ον 'Αδριανού αριθ. 159.)

1868.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΕΝ

ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΗΣ

1881

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΤΕ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ
ΣΑΜΟΥΗΛ Γ. ΧΑΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΩΝ
ΜΕΧΡΙ 175. ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1868.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

(Κατά τὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ ἀριθ. 153.)

• 1868.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ —
Ληξ. ἀριθ. 19600
Χρονολ. Λίστα. 20.3.1963
Εἰς μὲν τῆς <i>λεξ. 1961/14</i>
Ἀριθ. 540.542 / CMA -

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΩΣ

Ἐχθεσις τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀποστολῆς καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν προσφύγων Κρητῶν ἐνεργειῶν τοῦ Δόκτορος Χάου ἐνώπιον τῆς ἐν Βοστώνη φιλοκρητικῆς ἐπιτροπῆς.

Κύριοι καὶ Κυρίαι,

Τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἠκούσατε θρηνώδη κραυγὴν ἀπωγνώσεως ἐκ τῶν προφυλάκων τοῦ χριστιανισμοῦ· τὸ δ' ἐπιδὼν ἔαρ ἔσπευσα ἵνα διανείμω τὴν ὑμετέραν ἐλεημοσύνην καὶ ἀνακουφίσω τοὺς πάσχοντας. Ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ νοήσητε ἀκριβέστερον τὸ προκείμενον καὶ τὰς συνεπειὰς τῶν ὑμετέρων δωρημάτων, λάβετε τὴν ὑπομονὴν νὰ ἀκούσητε τὰ αἷτια τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῆς Κρήτης καὶ τὰ ἡθικὰ ἅμα καὶ ὄλικα συμφέροντα τὰ κινδυνεύοντα ἐν τῇ εὐγενεῖ τούτῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνι. Θὰ συνειδῆτε ὅτι δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ τοῦ ἐὰν ὀλίγοι χριστιανῶν χιλιάδες προαιροῦνται ἢ μὴ προαιροῦνται ν' ἀποθάνωσιν ὑπὸ τοῦ φύχους καὶ τῆς πείνης μᾶλλον ἢ νὰ ὑποταχθῶσι πάλιν εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, ἐπειδὴ οἱ Κρηῖτες, καίπερ πρὸς τὸ φαινόμενον πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀγωνίζονται πραγματικῶς ὑπὲρ τῆς ἐπίδοσεως τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ συζητοῦσι διὰ τῶν ὄπλων μίαν φάσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἡ μεγίστη καὶ ἀξιολογοτάτη τῶν ἐλληνικῶν νήσων Κρήτη εἶναι διὰ τοὺς Ἑλληνας ὅτι ἡ Κούβα διὰ τοὺς κατοίκους τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν. Ὑπάρχει μικροτέρα τοῦ Μασσακούσετ ἀτιε δὴ

ἔχουσα τὴν ἡμίσειαν ἔκτασιν τούτου. Γινώσχετε ὅμως ὅτι καὶ ἡ Ἀττικὴ ἦτο μὲν δεκάκις μικροτέρα τοῦ Μασσακούσει διεδραμάτισε δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ πρόσωπον περιφανέστερον ἐκείνου ὅπερ διεδραμάτισε τὸ Μασσακούσει ἐν τῇ νεωτέρᾳ. Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ τὸ πρὸς νότον φυσικὸν σύνορον καὶ τὸν φυσικὸν προμαχώνα τῆς κυρίως λεγομένης Ἑλλάδος. Ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἀνεγείρεται ἀπὸ τῶν πεδιάδων μακροτάτῃ σειρᾷ ὄψηλῶν καὶ ἀποκρήμων ὄρέων. Μηνὶ Ἰουλίῳ αἱ τῆς Ἰδῆς κορυφαὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῆς χιόνος, ἐν ᾧ σὺκα σταφυλαὶ καὶ ἄλλαι ὀπῶραι ὄριμαζον ἐν τοῖς ὀλίγοις τόποις, τῶν ὁποίων ἐφείσθη τὸ πῦρ ἢ τὸ σίδηρον τοῦ ἔχθροῦ. Διὰ τὸ γλυκὺ κλίμα, διὰ τὸν λαμπρὸν οὐρανὸν, διὰ τὰ γλυκαῖα καὶ διουγιῆ ὕδατα, διὰ τὸ γόνιμον τῆς γῆς, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν προϊόντων καὶ διὰ τὴν καθόλου εὐμάρειαν τοῦ βίου, τὴν ἐπωνόμασαν οἱ ἀρχαῖοι «μακροίαν».

Ἡ Κρήτη εἶχε ποτε ἑκατὸν ὄχυράς πόλεις καὶ ἑκατὸν μυριάδας κατοίκων, καὶ ὅμως δὲν ἦτο ἑλη κατακειμένη. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ χιλιοστὴν ταύτην φορὰν ὅτι ἡ εὐημερία καὶ τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν πολλάκις ἀμελοῦνται ὀπὸ τὸν ἀπολύτων καὶ ἀνευθύνων κυβερνήσεων. Κατὰ τὴν ἐνδοξὸν ἐποχὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἡ Κρήτη ἐδημοκρατεῖτο· ταύτην δὲ τὴν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα κλίσιν ἐτήρησαν οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἕως τῆς σήμερον. Κατὰ τοὺς ταραχώδεις ὅμως χρόνους, τοὺς ἐπακολουθήσαντας εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν, ἡ Κρήτη, ἕνεκα τῆς θέσεώς της ἐν τῷ μέσῳ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐκυριεύθη ὑπὸ ἀλλοδαπῶν κατακτητῶν· οἱ ἐκ Σικελίας πειραταὶ, οἱ ληστρικὸὶ Ῥωμαῖοι, οἱ ἄρπαγες Σαρακηνοὶ, ἅπαντες ἀλλή-

λοδιαδόχως τὴν κατέλαβον, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ τὴν ἐκυβέρνησαν φαυλότατα. Διαιρεθέντος τοῦ μεγάλου ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ Κρήτη ἀπεδόθη εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀπῆλυσεν βραχυχρονίῳ τινὸς εἰρήνης καὶ εὐημερίας· ἀπὸ τῆς ἀσθενοῦς ὕμης τῶν Βυζαντινῶν χειρὸς ἤρπασαν αὐτὴν σίφη βάρβαρα, τὰ ὅποια τὴν περιεσύλησαν καὶ τὴν κατέστρεψαν. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἀπληλευθέρωσαν τὴν νῆσον, καὶ προσήρτησαν αὐτὴν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Ἡ διεφθαρμένη ἐκείνη καὶ ἐκνευρισμένη κυβέρνησις, περιελθοῦσα εἰς ἐσχάτην ἀσθένειαν καὶ χρωσοκίαν, ἤναγκάζετο νὰ ἐνεχυριάξῃ τοὺς ἰδίους ἀδάμαντας καὶ νὰ πωλῇ ἐπαρχίας, κατοίκους καὶ τὰ πάντα ὡσπερ κτήνη· ἡ δὲ νεαρὰ Ἐνετία, σιτιβαρὸν ἔχουσα τὸν βράχιονα καὶ πληρὴς τὸ βαλάτιον, περιέπλεε τὸν κόσμον ἀρπάζουσα ἕνας χώρας καὶ ἀγοράζουσα τὰς δεδομένας εἰς ὑποθήκην. Οἱ Βυζαντινοὶ παρέδωκαν ὡς ἀπαζημίωσιν τὴν Κρήτην τῷ Μαρκίῳ Μονφερράτῳ, ὅστις πάλιν τὴν ἐπώλησεν εἰς τὴν νεαρὰν δημοκρατίαν. Διὰ τοῦ ἀργυρίου ἐκείνου ἔμελλε νὰ παράταθῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰσέτι ἡ φαντασιώδης μεγαλοπρέπεια τῆς βασιλείας. Ἡλικὴ ἀναλογία μεταξὺ παλαιῶν καὶ νεωτέρων! τὸ πτωχὸν γηραιὸν Βυζάντιον πωλεῖ τὴν καλλίστην νῆσον τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν ἑθῶσαν δημοκρατίαν ἐπὶ σκοπῷ ἵνα ἐξοφλήσῃ ἕνα λογαρισμὸν· ἡ πτωχὴ γηραιὰ Ἰσπανία εἶναι πρόθυμος νὰ πωλήσῃ τὴν καλλίστην νῆσον τῆς Δύσεως εἰς μίαν νέαν ἔνετιαν, ἥτις ἐὰν μὴ πλουτῇ ἀργυρίων, πλουτεῖ τοῦλάχιστον λόγων καὶ ὑποσχέσεων διὰ τὴν ἀποτίσῃ τὰ ὀφειλόμενα! Ἐνεκα τῆς ταραχώδους ἀλλαγῆς τῶν κυβερνήσεων δὲ τῶν κατοίκων ἀριθμὸς ἠλαττώθη μέχρι τῶν 600,000.

οἱ Ἐνετοὶ ὁμως ἐκήρυξαν τὴν Κρήτην ὡς τὴν μάλιστα ἀξιόλογον τῶν κτήσεών των, ἀνεπέτασαν τὴν κρητικὴν σημαίαν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀγ. Μάρκου καὶ πολυὰ ἑκατομύρια χρημάτων ἐδαπάνησαν πρὸς ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν φρουρίων καὶ ἀνέγειραν νέων. Ἡ νῆσος ἐνομιζέτο κατ' ἐξουχίαν ἀπόρθητος ἕνεκα τῶν ἰσχυροτάτων φρουρίων τῆς πρωτεύουσας Ἡρακλείου. Οἱ Ἐνετοὶ ἐσπούδασαν νὰ διαιωνίσωσι τὴν κυριαρχίαν των ἐκφυλίζοντες τοὺς οἰκήτορας, καταργῶντες τοὺς ἐγχωρίους θεσμοὺς καὶ ἐγκαθιδρύνοντες ἀριστοκρατικὴν τινα τάξιν γαιοκτητῶν· ἀλλ' οἱ φιλογενεῖς Κρήτες ἀντιστάντες γενναίως διέσωσαν καὶ πάλιν τοὺς δημοτικὸς νόμους, οὓς εἶχον τηρήσει καὶ ἐπὶ τῆς πρότερον ξενοκρατίας. Διπέλεσαν ὁμως πιστότατοι σύμμαχοι καὶ συναγωνισταὶ τῶν Ἐνετῶν ἐναντίον τῶν πειρατικῶν Γενουησιῶν καὶ τῶν Ἀπίστων Ἀγαρηῶν. Ἡ Ἐνετία ἀνέλαβε τὴν ἔντιμον ἐντολὴν νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ προόδους τῆς ἡμισελήγου καὶ πολλάκις ἐστήσατο λαμπρὰ τρόπαια κατὰ τῶν Τούρκων βοηθοὺς ἔχουσα τοὺς ἀγαθοὺς νησιώτας. Ἄλλ' ἡ τότε παρακμάζουσα Ἐνετία δὲν ἐφαίνετο κατὰ πάντα ἀξιόμαχος πρὸς τοὺς θηριώδεις καὶ θρησκομανεῖς Τούρκους, οἵτινες ἦσαν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἰσχύος των. Ἀποκρουσθέντες ὑπὸ στρατῶν ἀναρίθμων, ἐκλείσθησαν οἱ Ἐνετοὶ εἰς τὸ Μεγαλόκαστρον τοῦ Ἡρακλείου, ἔνθα ἔπαθον πάμπολλα δεινὰ ὑπὸ τῆς μακροχρονίου πολιορκίας. Τέσσαρα ὄλα καὶ εἴκοσιν ἔτη ἡμύοντο φονεύοντες μυριάδας βαρβάρων καὶ ἀποκρούοντες τὰς λοιπάς. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τῆς Τουρκίας, ὡς ἄλλη ὕδρα πολυκέφαλος, ὅσον ἤραιοῦτο, τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάζετο. Οἱ Ἐνετοὶ βλέποντες κενωθείσας τὰς ἀποθήκας των, μα-

ταιωθέντας τούς ἀγῶνάς των καὶ κλονούμενα τὰ τεῖχη των ὑπὸ τῶν τουρκικῶν σφαιρῶν, ἀπέπλευσαν μετὰ μεγίστης ἀθυμίας καὶ ἐγκατέλιπον τούς νησιώτας εἰς τὴν σκληρὰν τόχην των. Ἐκτοτε οἱ Ἐνετοὶ ὀνομάζουσι παροιμιωδῶς τὸν ἀπηλπισμένον ἀγῶνα «guerra di Candia». Πολλοὶ τῶν πλουσίων κατοίκων συναπέπλευσαν μετὰ τῶν ἠττηθέντων ξένων· ἄλλοι ἀνέβησαν ἔνοπλοι ἐπὶ τῶν ὀρέων ἔνθα ἐτήρησαν ἡμιτελῆ τὴν ἀνεξαρτησίαν των τελοῦντες μὲν ἀπλοῦν φόρον, ἀλλὰ οὔτε αὐτοὶ καταβαίνοντες εἰς τὰς πεδιάδας οὔτε εἰς τοὺς Τούρκους ἐπιτρέποντες νὰ προσεγγίζωσιν εἰς τὰ ὄρη. Οἱ πολυαριθμότεροι τῶν νησιωτῶν ἠναγκάσθησαν μὲν νὰ κύψωσι τὸν αὐχένα, ἀλλὰ μετὰ θαυμασίας ἐπιμονῆς διέσωσαν τὰς οἰκογενιακὰς σχέσεις, τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν, καὶ τὸν ἑλληνικώτατον χαρακτῆρά των. Τότε δὴ νέος ἤρξαστο καὶ ἀθύροτος ἀγὼν, ἐν ᾧ οἱ μὲν νικηταὶ ἠττήθησαν, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἀνεδείχθη βωμολεωτέρα τῆς τουρκικῆς. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες διεφθάρησαν ὑπὸ τῆς δουλείας, πολλῶ μᾶλλον διεφθάρησαν καὶ ἐξησθένησαν οἱ Τούρκοι ἕνεκα αὐτῆς τῆς τυραννίας των. Οἱ Τούρκοι, καταλαβόντες τοὺς εὐφορωτέρους ἀγρούς, ἀφῆκαν τοὺς ἄλλους εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας ἐπὶ σκοπῶν ἵνα εὐκολώτερον εἰσπράττωνται τοὺς φόρους. Οἱ Ἕλληνες ἀνυψοῦντο καὶ ἐκρατύνοντο διὰ τῶν διδαγμάτων καὶ τῆς παραμυθίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως· οἱ Τούρκοι ἐξηχραιοῦντο καὶ ἐξενευρίζοντο διὰ τοῦ Ἰσλάμ καὶ τῆς ἀποκτηνοῦσθης αὐτοῦ μοιροκρατίας. Οἱ Ἕλληνες ἠγάζον τὰς συγγενικὰς σχέσεις των διὰ τῆς μονογαμίας· οἱ Τούρκοι τὰς ἐμόλυνον διὰ τῆς πολυγαμίας. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν σπουδαῖοι καὶ ἐγκρατεῖς· οἱ Τούρκοι φαῦ-

λοι καὶ ἀσελεγεῖς. Αἱ Ἑλληνίδες ἦσαν εὐτεκνοὶ καὶ πολύτεκνοι· αἱ Ὀθωμανίδες κακότεκνοὶ ἢ στεῖραι. Οἱ Ἑλληγες ἦσαν φιλόπονοι καὶ φειδωλοί· οἱ Τοῦρκοὶ βράθυμοὶ καὶ ἄσωτοι. Ὁ Τοῦρκος ἀρπάζων τὴν ξένην ἰδιοκτησίαν δὲν ἠδύνατο νὰ συναρπάσῃ ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐκάνθητα τοῦ ἀποκτᾶν περισσότερα. Ἡ βία καὶ ἡ καταπίεσις διήγειραν φόβον ἅμα καὶ μῖσος καὶ ἐπηύξησαν τὸν ἀνταγωνισμὸν τῆς φυλετικῆς, τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς· τούτου ἔνεκεν ἔμειναν οἱ ἐν τῇ νήσῳ Ἑλληγες ἀκοινώνητοι καὶ ἀμιγεῖς καὶ διεφύλαξαν καθαρώτατον ἐν ταῖς φλεβῖν αὐτῶν τὸ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ὁ Φαλμεράϋερ καὶ ἄλλοι ἐθνολόγοι ἐλησημόνησαν τὰς συνεπείας τοῦ μεγάλου νόμου, καθ' ὃν δασάκις συνδιατρέβουσι δύο φυλαὶ ἀλλότριαι, πάντοτε ἡ ἀγροτέρα ὑπερνικᾷ ἢ ἀπορροφᾷ τὴν ἄλλην. Συνεπεία τοῦ νόμου τούτου οἱ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα κατακλύσαντες τὴν Ἑλλάδα Σλάβοι, αἱ κατὰ τὸν ἑκαιδέκατον αἰῶνα εἰσβαλοῦσαι 200,000 Ἀλθανῶν, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐπελθόντες Τοῦρκοὶ ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων θυμάτων. Τὴν ἀληθῆσαν ταύτην ἐπιθεσβαιοῦσι τὸ ἀνάστημα, ἡ ὄψις, ἡ ζωηρότης καὶ τὰ διανοητικὰ πλεονεκτήματα τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης καὶ ἄλλων ἀποκρήμων τῆς Ἑλλάδος μερῶν. Ὁ περὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας προμνημονευθεὶς ἀγὼν ἐξακολουθεῖ ἀθροῦθως ἕως τῆς σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῇ ὠραίᾳ Σάμῳ, ἐν τῇ ἀνθηρᾷ Ῥόδῳ, ἐν τῇ αἵματορρόρῳ Χίῳ, ἐν τῇ εὐάνδρῳ Ἠπείρῳ, ἐν τῇ καρποφόρῳ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ Μακεδονίᾳ· θὰ λήξῃ δὲ ἡ διὰ τῆς παντελοῦς τῶν Τοῦρκων κατατροφῆς ἢ διὰ τῆς ἀπελάσεώς των ἐκ τῆς Εὐρώπης.

Ἐς ὑποσηρίζη ἡ γηραιὰ διπλωματία τοὺς σεσηπό-
 τας καὶ ἐτοιμορρόπους θρόνους, ἃς καταστέλλῃ τὰς δη-
 μοκρατικὰς τάσεις, ἃς ἐνισχύῃ τὴν ἡμισέληνον, ἃς βρα-
 δύνη ἐπὶ τινα χρόνον τὴν πρόοδον τῆς τοῦ Χριστοῦ θρη-
 σκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν θὰ πράξῃ τοῦτο καὶ
 διὰ παντός. Ὁ Σουλτάνος, μεθ' ἑλίας τὰς νέας συμ-
 μαχίας του, θὰ διαπλεύσῃ τὸν Ἑλλήσποντον ὡς περ ἐν
 τοῖς πρότερον χρόνοις ὁ Ξέρξης.

Οἱ Κρηῖτες, προσκολλώμενοι εἰς τὸ ἔδαφος τῆς πατρί-
 δος τῶν ὠσεὶ χόρτος, ἐπεθεῖζαντο εἰλικρινεστέραν καὶ
 μονιμωτέραν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἐθνικὸν βίον παρὰ τοὺς
 ἐχθρούς των, οἵτινες ἐμετεωρίζοντο ὑπεράνω τοῦ ἐδά-
 φους ὡς τὰ δένδρα. Ὅστω διέκειντο τὰ πράγματα κατὰ
 τοὺς ζοφεροὺς αἰῶνας, ἐπὶ τῶν ἐποίων ἢ Εὐρώπῃ ἐλη-
 σμόνησε τέλος καὶ τὴν Κρήτην. Ὅτε ἀντήχησεν ἡ
 σάλπιγξ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας πολυετοῦς ἀγῶνος,
 δι' οὗ χῶραί τινες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀνεκτήσαντο τὴν
 ἐλευθερίαν των, ἐπελάθοντο τῶν ὀπλων καὶ οἱ Κρηῖτες,
 καὶ διώξαντες τοὺς τυράννους ἀπὸ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν
 πόλεων ἔκλεισαν αὐτοὺς εἰς τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας ἐνετι-
 κά φρούρια. Συμμετέσχον ὅλων τῶν παθημάτων, τῶν
 κινδύνων, τῶν στερήσεων καὶ τῶν θριάμβων τῶν ἐν
 τῇ ἡπείρῳ Ἑλλήνων· μετὰ δὲ τὴν παρὰ τὴν Πύλον
 ναυμαχίαν εἶχον καὶ αὐτοὶ δικαίωμα νὰ συναπαρτίσωσι
 μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, Ἄλλ' οἱ εὐρωπαῖοι δι-
 πλωμάται, σκληροτράχηλοι φανέντες ὡς ἄλλοι ἐξ Ἀσίας
 δεσπόται ἐδωρήσαντο τὴν νῆσον εἰς τοὺς Τούρκους πρὸς
 ἐξίλασμόν. Οἱ δυστυχεῖς νησιῶται καθυπεβλήθησαν ἄ-
 κοντες καὶ παρ' ἀξίαν εἰς τὸν θηριώδη ζυγὸν τοῦ Ὀθω-
 μανοῦ. Τὸ παλαιὸν ἀδίκημα ἐπανελήφθη ἐκ νέου, οἱ

δὲ ἄνθρωποι παρεδίδοντο κτηνῶν δίκην ἀπὸ τοῦ ἑνὸς δεσπότητος εἰς τὸν ἄλλον. Ἡ Κρήτη περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς τῆς Αἰγύπτου πρῶτον μὲν ἵνα μὴ ἀγανακτήσῃ ἢ δημοσία ἐν Εὐρώπῃ γνώμῃ, καταλαμβανομένης τῆς νήσου ἀμέσως ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἶτα δὲ ἵνα ἀνταμειφθῇ ὁ πολλὰ μὲν ἀλλ' εἰς μάτην μοχθήσας αἰγύπτιος Σατραπῆς ὅπως καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Κρήτες περιέπεσαν εἰς ἐσχάτην ἀπόγνωσιν· οἱ πλουσιώτεροι ἐξ αὐτῶν καὶ νοημονέστεροι ἐγκατέλιπον τὴν φιλατὴν πατρίδα των· οἱ ἀπορώτεροι καὶ ταπεινότεροι ἔμειναν μόνοι ἀπέναντι τοῦ ἀδιαλλάκτου πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φυλὴν των ἐχθροῦ, ὅστις ἀπέδῃ σκληρότερος καὶ μᾶλλον ἀφόρητος. Πάλιν ἤρξατο τοῦ συνήθους ἀθορύβου ἀγῶνος περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐθνικότητός των, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπέπρωτο νὰ ἀποτύχωσιν. Τὸ φῶς τὸ ἀναλάμψαν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ δημοσία τοῦ Χριστιανισμοῦ συνείδησις ἔμελλον νὰ θῶσι πέρασ εἰς τὰς πρώην διαπραττομένας ἀνηκούστους σκληρότητας· ἀλλὰ τὸ φῶς ἐκεῖνο δὲν ἔφθασε μέχρι τῆς Κρήτης.

Οἱ Κρήτες ἀποκεχωρισμένοι τοῦ λοιποῦ κόσμου ἕνεκα τῆς θέσεώς των, καὶ πολλῶ μᾶλλον μεμονωμένοι ἕνεκα τῆς παραλυσίας τῆς ἐμπόριον καὶ πᾶσαν ἄλλην πρῶτον δεσποτείας, ἀπαίδευτοι ὄντες καὶ μηδένα βλέποντες παρ' ἑαυτοῖς ἕνον περιηγητὴν, ἐφραντάσθησαν διὰ τὴν μὲν χριστιανικὴν ἀδελφότητα ἐνεκρώθη, ὁ δὲ ἀγέρωχος Τούρκος ἐδέσποζεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πανταχοῦ, ἐπομένως ἐὰν συνεπλέκοντο πρὸς τοῦτον δὲν θὰ ἐτύγχανον οὐδεμιᾶς ἐπικουρίας παρὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Οὐχ' ἤττον ὁμως ἐδράξαν τὰ ὄπλα καὶ ἐπτακαίδεκα

κα θλους μῆνας συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς πεπειθότες ἐπὶ τὸν Θεὸν μόνον καὶ ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν βραχίονας· ὅποτε δὲ μετὰ πολυχρόνιον θεινὸν ἀγῶνα ἀπεκρούσθησαν ἐκ τῶν πεδιάδων εἰς τὰ ὄρη, ὅποτε ἐξηγητήθησαν αἱ δυνάμεις τῶν ἕνεκα τῶν παθημάτων καὶ τῶν στερήσεων, ὅποτε ἄλλαι μὲν ἐκ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων τῶν ἐπλανῶντο εἰς ζήτησιν τροφῆς, ἄλλαι δὲ ἐγονυπέτου ἐνώπιόν τῶν ἡμίγυμοι, πειναλαί καὶ ἀπηλπισμένοι. τότε δὲ κατέβησαν, ὡς ἀπ' οὐρανοῦ, ἡ τροφή, καὶ τὰ ἐνδύματα τὰ ὁποῖα τοῖς ἀποστείλατε· τότε οἱ μὲν μαχηταὶ ἀνέλαβον θάρρος καὶ ἐλπίδα, τὰ δὲ τῶν γυναικῶν δάκρυα μετεβλήθησαν εἰς εὐφροσύνης μειδίαιμα· ἅπαντες ἠὲ χαρίστησαν τῇ δοτῆρι τῶν ἀγαθῶν Θεῷ καὶ ὑμῖν. Τὸν λόγων μου τὴν ἀλήθειαν διατρανοῦσιν ἐπίσημοι μαρτυρίαί. Ὅλίγα μὲν ὑπῆρξαν τὰ ἡμέτερα δῶρα ὡς πρὸς ἓν τοιοῦτον πλῆθος δυστυχοῦντων· ἀλλὰ κατὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἐποίησαν θαύματα, ἐπειδὴ κατέδειξαν τὴν εὐγενῆ ὑμῶν συμπάθειαν τὴν φαιδρύνασαν τὰς καρδίας τῶν καὶ κρατούνασαν τὰς δεξιὰς τῶν. Τὰ ὑμέτερα δῶρα τοῖς ἐνέπνευσαν νέαν πίστιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδελφότητα, ἣτις μετὰ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν εἶναι ἡ καλύτερη ἐν ταῖς λύπαις παραμυθία.

Ἡ ὑμέτερα ἐλεημοσύνη ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀληθινὸν τῆς συμπαθείας τεκμήριον ὅπερ ἐχορηγήθη εἰς τοὺς νησιώτας καὶ τὸ ὁποῖον κατέστη μᾶλλον ἀξιόλογον ἕνεκα τῶν παρεμβληθέντων κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν προσκομμάτων. Οἱ Κρήτες ἔφαγον ἄρτον σταλέντα παρ' ὑμῶν, ἐνεδύθησαν φορέματα παρεσκευασμένα ὑπὸ τῶν ὑμετέρων χειρῶν· δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι εἰς τὰ πολλὰ κρυπτήρια τῶν ὄρεων τῆς Κρήτης χιλιάκις καὶ μυριά-

κίς ηὐλογήθη τὸ ὄνομα τῶν Ἀμερικανῶν. Δὲν ἀρνοῦ-
μαι ὅτι καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ ἐπεδείξαντο συμπάθειαν ἀ-
πιστελλαντες ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, ὧν ἄνευ αἱ μάχαι
θὰ ἦσαν ἀδύνατοι. Οὐδεὶς ὅμως ἄλλος πλὴν ἡμῶν ἀ-
πέστειλεν εἰς αὐτὴν τὴν Κρήτην τροφὴν καὶ ἐνδύματα
χάριν τῶν ἐκεῖ γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων. Μεγάλοι
Ἕπανοὶ ἀπονέμονται συνήθως εἰς τὸν λαὸν τῆς Ἀγγλίας
ὡς βοηθήσαντα δῆθεν τοὺς πρόσφυγας· τὸ ἀληθὲς ὅ-
μως εἶναι ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ἐδάνεισαν ἀπλῶς τὰ ὀνόματα
αὐτῶν εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐπιτροπὰς. Χρή-
ματα παρέσχον κατ' ἐξοχὴν οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ παρεπιδη-
μοῦντες Ἕλληνες ἔμποροι.

Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἤρξατο μηνὶ αὐγούστῳ 1866.
Οἱ Κρητῆς, πρᾶσιδάτες ὅτι ἔπρεπε νὰ καταφύγῳσιν εἰς
τὰ φυσικὰ αὐτῶν φρούρια, τὰ ὄρη, καὶ γινώσκοντες ἐκ
πείρας ὅτι οἱ ἀπάνθρωποι τύραννοὶ τῶν δὲν θὰ ἐφείδοντο
οὔτε τοῦ ἀσθενοῦς φύλου, οὔτε τοῦ πολιοῦ γῆρατος ἐξα-
πέστειλαν βίας ἠδύνατο εἰς τὴν ἡπειρον γυναῖκας καὶ
παιδιά. Τὰ γυναικόπαιδα ἀφίκοντο εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν
χωρὶς νὰ ἔχωσι πόρον ζωῆς. Αἱ πλεῖσται τῶν οἰκογε-
νειῶν ἔμειναν ἐν τῇ νήσῳ· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐξεληθὼν ἐκ τῶν
φρουρίων τουρκικὸς στρατὸς ἐλεηλάτει καὶ ἐπυρπόλει ἀ-
γροὺς, δένδρα, αἰκίας καὶ ὀλοκλήρους κώμας, κατέφυγον
αἱ οἰκογένειαι ἐπὶ τὰ ὄρη ἢ ἐπὶ τοὺς βράχους τῆς παρα-
λίας καὶ τινες αὐτῶν ἐσώθησαν ἐν ταῖς λέμβοις. Ἡ μι-
κρὰ καὶ πτωχὴ Ἑλλάς δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ ὄλους
τοὺς πρόσφυγας. Αἱ λύπαι καὶ τὰ δυνά των ἔφθασαν
εἰς τὰς ἀκοὰς ὁμῶν καὶ παραχρῆμα συνεστήσατε ἐράνοους.
Ἄμα δὲ παρελθόντος τοῦ χειμῶνος ἔπλευσα ἐγὼ μηνὶ
μαΐῳ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἐν πρώτοις ἠθέλη-

σα νὰ ἐρευνήσω αὐτοπροσώπως τὸν ἀριθμὸν, τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα προσφυγόντων ἀθλίων. Ἐκ τούτων 12,000 ἦσαν παντέρημοι καὶ διετρέφοντο διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· ἄλλοι περίπου δισχίλιοι ἐπορίζοντο τὸν ἄρτον ἐργαζόμενοι ἰδίαις χερσίν· κατέπλεον δὲ καὶ ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν πολυαριθμότεροι. Οἱ πλεῖστοι ἦσαν νήπια τέκνα, οἱ ἐπιλοιποὶ ἀσθενεῖς γυναῖκες καὶ πολιορκήταφοι γέροντες. Ἐξων ἐν σκηναῖς ἢ ἐν ἄλλοις κτιρίοις, εἴκοσι, τριάκοντα ἢ καὶ τεσσαράκοντα ἐν ἐνὶ κοιτῶνι, καθήμενοι ἢ κατακείμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἄνευ ἐδρῶν, ἄνευ τραπεζῶν καὶ ἄνευ κλινῶν. Ἐν ταύτῃ οὐκ ἐπιτέλει καταστάσει, γυμνοὶ, πειναλέοι, ἀργοὶ καὶ περὶφοβοὶ περιέμενον ἐναγωνίως εἰδήσεις ἐκ τῶν πατέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν συζύγων των, τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῶν κήπων καὶ τῶν καλυθῶν τὰς ὁποίας οἱ πρόσφυγες ἐπόθουν νὰ ἴδωσιν πάλιν ἐλευθέρας. Ἄπαντες ἦσαν ἰσχυροὶ βυρπαροὶ καὶ βρακενδύται· αἱ γυναῖκες ἐφαίνοντο κατηφεῖς μὲν, ἀλλ' ὑπομονητικαί· τὰ ἀθῶα κοράσια ἤλπιζον ἀγαθὸν τι παρὰ τῶν ξένων· τὰ ἄρρενα ἐπαιζῶν καὶ ἐσχίριων. Ἄπαντες ἐφιλοτιμούντο νὰ βελτιώσωσιν ὅπωςδὴποτε τὴν ἀθλίαν κατάστασίν των· συνερχόμενοι κατ' οἰκογενείας ἐλάμβανον παλαιὰ σανίδια ἢ ἔπιπλα καὶ φαυλά τινα σκεύη τοῦ μαγειρίου καὶ ἀνήρτων ἀπὸ τοῦ τοίχου ξύλινον σταυρὸν ἢ ἄλλο τι ἐκκλησιαστικὸν ἔμβλημα πρὸς ἀνάμνησιν των ἰδίων ἐστιῶν καὶ διατρανοῦντες οὕτω τὰ προειρημένα δύο ἔξοχα τῶν Ἑλλήνων χαρακτηριστικὰ, τὸ πρὸς τὴν οἰκογένειαν ὀρμέμφυτον καὶ τὴν ἀκραιφνῆ πρὸς τὴν θρησκείαν ἀφοσίωσιν, δι' ὧν καὶ μόνων ἐτήρησαν ἀγνήν τὴν ἑαυτῶν ἔθνικότητα μετ' ὅλας τὰς εἰσβολὰς καὶ τὴν κυριαρχίαν

τῶν ξένων. Τίς ὁμῶς θὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ὠ-
 χρότητος τοῦ προσώπου, ἀπὸ τῆς ρυπαρότητος τοῦ
 σώματος καὶ τῶν βραχῶν ἀνεφαίνοντο πολλάκις ση-
 μεῖα τῆς φυσικῆς καλλονῆς καὶ τῆς διανοητικῆς ζω-
 ηρότητος, ἐφ' ἣ διαπρέπουσιν οἱ Κρηῖτες πάντων τῶν
 Ἑλλήνων, οἵτινες νομίζονται καὶ αὐτοὶ οἱ εὐειδέστατοι
 τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς; Τὰ ὠραῖα μέτωπα, τὰ θελ-
 κτικὰ τοῦ προσώπου ἴχνη, τὸ βραδινὸν τοῦ σώματος, οἱ
 μαρμαραίνοντες ὀφθαλμοὶ τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Κρησ-
 σῶν ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων.
 Αἱ φωτογραφίαι τὰς ὁποίας ἐκόμισα ὁμῖν δὲν θὰ μὲ ἐ-
 λέγξωσιν ὡς φιλοπρόσωπον ἢ εὐφάνταστον ἄνδρα. Πολ-
 λαὶ τῶν δυστυχῶν ἔφυγον ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐπανα-
 στάσεως· ἄλλοι ἤλθον μετὰ ταῦτα ἀφ' οὗ οἱ Τοῦρκοι ἐ-
 διπλασίασαν τὴν ἰδίαν ἀσέλγειν καὶ τὴν θηριωδίαν τῶν
 Εἰδῶν καὶ ἤκουσαν τὸν βάρβαρον τρόπον καθ' ὃν πολε-
 μοῦσιν οἱ Τοῦρκοι ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐγκαταλιμπάνει τὴν οἰ-
 κίαν του οὐδὲ φεύγει ἡμίγυμνος ἐὰν μέλλῃ νὰ πολεμή-
 σῃ πρὸς στρατιώτας μαχομένους κατὰ τὸν τρόπον τῶν
 πεπολιτισμένων ἔθνῶν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι κατήγοντο
 ἐξ ἀπλοϊκῶν ἀγροτῶν, κατοικούντων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ
 τῆς Κρήτης ἐντὸς καλυβίων, καλλιστεροῦντων τὰ ἀγρο-
 κήπια, τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τοὺς ἀμπελωνάς των καὶ ποι-
 μαινόντων τὰ ποίμνια των· ὄντες δὲ ὀλιγαρχεῖς, νηφά-
 λιοι καὶ φιλόπονοι ἐκέρδαινον ὅσον ἀποζῆν καὶ μεγίστην
 εἶχον φειδῶ ὅπως τελῶσι τοὺς ἐπιβαλλομένους αὐτοῖς
 καὶ καθ' ἐκάστην αὐξανομένους φόρους. Ἡ μονήρης
 θέσις των καὶ τὰ ἀγροτικὰ ἤθη αὐτῶν τοὺς κατέστησαν
 ἡθικωτάτους καὶ τοὺς διεφύλαξαν ἀπὸ πολλῶν ἐλαττω-
 μάτων, ἅπερ χαρακτηρίζουσι τοὺς εὐπορωτέρους τῶν

Ἑλλήνων οὐδεμίαν περιποιούντα αὐτοῖς τιμῆν. Ἐτροφοδοτοῦντο ὑπὸ τῆς ἀγγλοελληνικῆς καὶ τινων ἄλλων ἐπιτροπῶν· ἐκάστη πενταμελῆς οἰκογένεια ἐλάμβανε καθ' ἑβδομάδα δύο τάληρα καὶ ἥμισυ, καὶ δι' αὐτῶν ἡγόραζε μόνον ἄρτον καὶ ἄλας καὶ ὀλίγα ξύλα διὰ τὸ μαγειρεῖον. Ἀπλῆ καὶ εὐκόλος θὰ καθίστατο ἡ ἐντολή μου, ἐὰν ἐγὼ παρέδιδον τὰ χρήματα εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἐπιτροπὰς· πολλαὶ ἴσως καὶ δυσηρεστήθησαν ἐπειδὴ δὲν ἔπραξα τοῦτο. Σπουδαῖοι ὅμως λόγοι ἔπεισάν με νὰ διενεργήσω εἰδικὰς διανομὰς καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τῆν προσωπικὴν μου ἐπιτήρησιν. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐπιτροπαὶ ἠδύναντο ἐκ τῶν ἰδίων χρημάτων νὰ πορίσωσι μὲν εἰς τοὺς πρόσφυγας ἄρτον ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, οὐχὶ ὅμως νὰ ἐπαρκέσωσι καὶ εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν ἀνάγκας· περιπλέον ἐκεῖναι μὲν ὄφειλον νὰ βοηθήσωσι μόνον τοὺς πρόσφυγας τοὺς πραγματικῶς ἀπολιπόντας τὴν νῆσον, ἐν ᾧ ἐγὼ οὐδένα ἄλλον εἶχον περιορισμὸν ἢ τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνακουφίσω τοὺς Κρητας, οἵτινες ἔπασχον καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πολεμῶσιν. Ἡδυνάμην ἴσως νὰ δαπανήσω ἐν μέρος τῶν χρημάτων μου χάριν τῶν πασχόντων Κρητῶν ἐνόπλων τε καὶ ἀόπλων. Εἰς γενναῖος δωρητῆς εἶπέ μοι «διὰ τῶν χρημάτων μου παρακαλῶ σε ν' ἀγοράσης ἄρτον· ἐὰν ὅμως ἴδῃς ὅτι ὑπάρχει μείζων ἀνάγκη φυσικῶν, ἀγόρασον αὐτά.» Παρὰ τῶν ξένων ἐπιτροπῶν καὶ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἐλάμβανον τότε αἱ πρόσφυγες καθ' ἡμέραν διὰ τὰς ἀμέσους χρεῖας των ὀλίγον ἀργύριον καὶ μόλις ἡγόραζον δι' αὐτοῦ ἄρτον καὶ εὐτελῆ τροφήν. Πολλαχοῦ δὲν ὑπῆρχον ἐνδύματα ἀποχρῶντα ἵνα καλύψωσι τὴν γυμνότητα τῶν δυστυχῶν· ταλαίπωροι γέροντες καὶ μητέρες ἐνόσουν βαρέως καὶ μὴ ἔχοντες καταλύμα διενυκτέρευον ἐν φάτναις ἢ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ.

Εἰς τοὺτους πρῶτον τοὺς ἀθλίους ἐπέστησα τὴν προσοχὴν μου καὶ παρέδωκα χρήματα εἰς ἀμερικάνους ἱεραποστόλους, οἵτινες ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ περιεφέροντο ἄνω κάτω τρέφοντες τοὺς πεινῶντας, ποτίζοντες τοὺς διψῶντας, ἐνδύοντες τοὺς γυμνήτευστάς, ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἀσθενεῖς καὶ παρέχοντες κατάλυμα εἰς τοὺς ἀστεγούς. (Ἔπονται διάφοροι τῶν ἱεραποστόλων συγκινητικώταται ἐπιστολαί.) Ἄρκοῦσιν αἱ ἀποδείξεις αὐταὶ τὰς ὑποίας ἠδυνάμην νὰ πολλαπλασιάσω.

Ἔσπευσα ἔπειτὰ νὰ ἀναχαιτίσω τὴν διατρέφουσαν τὰ χρηστὰ ἔθνη ἀργίαν καὶ βαθυμίαν πορίζων ἔργον εἰς τοὺς μὴ ἔχοντάς. Τὰ παρεμβληθέντα μοι προσκόμματα δὲν ἦσαν ὀλίγα. Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὑποίας προσέφυγον οἱ Κρήτες πλὴν τῆς πρωτευούσης τῶν Ἀθηνῶν, ἦσαν πένητες καὶ ἠσχαλοῦντο μόνοι εἰς τὸ ἴδιον ἔργον. Ξένη ἐργασία δὲν ἀπηχεῖτο. Πρὸς τοῦτοις καὶ οἱ πολυαριθμότεροι τῶν Κρητῶν ἀνῆκον εἰς τὴν ἀγροτικὴν τάξιν. Γυναϊκῆς τινεὶ ἐγίνωσκον νὰ νῆθωσι καὶ νὰ ὑφαίνωσιν, ἀλλ' οὐδεμίαν αὐτῶν καὶ οὐδὲν ἐκ τῶν παιδίων νὰ ράπτωσιν ἢ νὰ πλέκωσιν. Ἀπεστρέφοντο τὴν ἰδέαν τῆς οἰκιακῆς ὑπηρεσίας καὶ πολλῶν μᾶλλον τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν οἰκογενειῶν των. Ὑπελάμβανον τὴν ἐξορίαν των ὡς ἐφήμερον καὶ ἠλπίζον δια μετ' ὀλίγον θὰ ἐπέστρεφον εἰς τὴν φιλιάτην πατρίδα των. Ὁ ὄρκος των ἦτο «νὰ μὴ ἴδω πλέον τὴν Κρήτην ἐὰν μὴ . . . κ.λ.» «Ἄλλοίμονον, φιλιάτῳ μοι τέκνον! (ἔλεγε κλαίουσα μήτηρ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ παιδός της) φοβερὸς ὑπάρχει ὁ θάνατος· ἀλλὰ νὰ ἀποθάνῃς ἐν τῇ ξενιτείᾳ καὶ νὰ ταφῆς ἔξω τῆς Κρήτης! . . .» Αἱ δυσχέρειαί αὐταὶ ἐκώλυσαν τὰς ἄλλας ἐπιτροπὰς ἀπὸ τοῦ ζητῆσαι

ἐργασίαν διὰ τοὺς πρόσφυγας· κατώρθωσα ὄρωσ τοῦτό
ἐγὼ ἔχων συμβοητοὺς τὰς ἐξ Ἀμερικῆς Κυρίας Βαλ-
δουίνου, Κωνσταντίνου, Χίλλ, Καλοποθάκη καὶ Σα-
κελλαρίου. Αὗται προσεκάλεσαν Κρήσας τινὰς καὶ
ταῖς παρήγγειλαν νὰ εἴπωσιν εἰς τὰς συμπολίτιδας αὐ-
τῶν οὕτωςαι ἠθούλοντο καὶ ἐγίνωσκον νὰ βράπτωσι χον-
δροὺς σάκκου· θὰ ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην πεντήκοντά
λεπτά. Ἄμα ἀκουσθέντος τούτου, αἱ οἰκίαι τῶν προει-
ρημένων δεσποινῶν ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν αἰτουσῶν
ἐργασίαν. Αἱ πτωχαὶ γυναῖκες κατέβαινον ἐξ ἀπωτάτων
μερῶν μεθ' ἑλθον τὸν πνιγερὸν καύσωνα, βαστάζουσαι ἐν
ἀγκάλαις τὰ τέκνα των καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας περιέμενον
ἕως οὗ λάθουν πανίον, βελόνας καὶ κλωστήν· ἔπειτα δ' ἔ-
σπευδον οἴκαδε καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἐργασίαν. Βαθμη-
δὸν ἠρξήσαμεν τοὺς μισθοὺς οὕτως, ὡς τε νὰ κερδαίνῃ
πᾶσα φιλόπονος γυνὴ περισσότερο τῶν παρὰ τῆς ἐπιτρο-
πῆς χορηγουμένων αὐτῇ χρημάτων, τῶν ἑποίων ἔπρεπε
ἂν παραιτῆται διαρκούσης τῆς ἐργασίας πρὸς μείζονα τῶν
κεφαλαίων ἐξοικονόμησιν. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπηντήσα-
μεν δυσκολίας. Ἐπειδὴ αἱ γυναῖκες εἰργάζοντο μετὰ
πλείστης προθυμίας, ἡ αἴτησις ἐπὶ πολὺ μετὰ μικρὸν
ὑπερέβη τὴν προμήθειαν. Τὰ ἀθῶα πλάσματα λίαν
πρωτὶ συνέρβρον εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ ἰκέτευσον νὰ δοθῇ
αὐτοῖς ἐργασία. Ἐπειτα ἠγοράσαμεν νῆμα καὶ ἄλλα
χρειώδη διὰ τὰς ἐπισταμένας νὰ πλέκωσι καὶ ὠρίσαμεν
ἀμοιβὴν 50 λεπτῶν δι' ἕκαστον ζεῦγος περικνημίδων.
Τὸ ὕλικόν εἶχεν ἀξίαν πεντήκοντα λεπτῶν περιπλέον.
Αἱ περικνημίδες ἐπωλοῦντο ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀντὶ ὀγδοσῆκον-
τα λεπτῶν. Ἡ φαινομένη αὕτη ζημίαι τῶν εἴκοσι λε-
πτῶν ἀπεδείχθη κέρδος πραγματικόν. Δεδόσθη οὕτωςαι

μη εργαζόμεναι γυναῖκες ἐλάμβανον ἐλεημοσύνην 50 λεπτά τῆς ἡμέρας, αἱ δὲ εργαζόμεναι 60· ἐκεῖναι μὲν δὲν ἔφερον ὀπίσω οὐδὲν. αὗται δὲ ἔφερον ζεῦγος περικνημίδων δυνάμενον νὰ πωληθῇ 40 λεπτά περισσότερον παρ ὅσον ἐτιμᾶτο τὸ ὀλικόν. Εἶχε λοιπὸν καθ' ἑκάστην εἰκοσι λεπτά μισθόν, πρὸς δὲ τούτοις τὸ ἀνεκτίμητον πλεονέκτημα τῆς ἐργασίας καὶ τὸ συναίσθημα ὅτι ἐκέρδαινε τι ἐκ τῶν ἰδίων χειρῶν χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μόνου τοῦ οἴκτου τῶν ἄλλων.

Ἄλλὰ πολλὰι γυναῖκες καὶ πλείονα παιδιὰ δὲν ἐγίνωσκον οὔτε νὰ πλέκωσιν, οὔτε νὰ βράπτωσι· συνεστήσαμεν λοιπὸν σχολεῖα διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν πρειρημένων κυριῶν, ἐν ταῖς ὑπεῖς ἐδιδάσκοντο διάφορα ἐργασίας εἶδη. Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἠδῆξήθησαν καὶ ὑπάρχουσιν ἄχρι τῆς παρούσης ὥρας (ἔπονται αἱ τῶν περιηγητῶν ἐπιστολαὶ αἱ ἐξυμνοῦσαι τῶν σκοπὸν καὶ τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν των). Ἐὰν τὰ σωτήρια ταῦτα μέσα ἐτελειοποιούντο καὶ ἐπεξετείνοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὅπου κατέφυγον οἱ Κρήτες, θὰ ἀνεκούφιζον ἀναντιρρήτως τὴν δυστυχίαν των. Ἄλλ' οὔτε τὰ ἐξ Ἀμερικῆς κεφάλαια ἤρκουσιν εἰς τοῦτο, οὔτε ἠδύνατο νὰ ἀρθῇ ἐκ τοῦ μέσου θλον τὸ κακόν.

Οἱ ἐξόριστοι Κρήτες ἐκινδύνευσον ν' ἀποβάλωσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον τὴν ἀγνότητά των ἠθῶν, τὴν ἀπλοϊκότητα των ἠθῶν καὶ τὴν προτέραν φιλοπονίαν των. Πολυάριθμοι συνωλοῦντο ἐν φάτναις καὶ ἐν κλύβαις· δὲν εἶχον μέσα νὰ διατηρήσωσι τὴν οἰκογενειακὴν ἀτομικότητα, τὴν προσωπικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν σωματικὴν καθαριότητα. Τὰ παιδιὰ συνείθιζον εἰς τὰ βία, τὴν γυμνότητα καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν· αἱ γυναῖκες

ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν θέαν ἀξέστων ἀνδρῶν καὶ εἰς τοὺς ἀναιδεῖς πειρασμοὺς τῆς ἀσελγείας. Ἄπαντες ἐκινδύνευον νὰ στερηθῶσι τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ πᾶν ἄλλο αἰσθημα γενναῖον, ἅτε δὴ ζῶντες ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλγεινοτάτην τὸ θέαμα τοῦτο ἐνεπαύει ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναλογιζόμενον τὰς ἠθικὰς τοῦ κακοῦ συνεπέας, ἐὰν οἱ πρόσφυγες ἐπέστρεφόν ποτε εἰς τὰς ἐστίας των, ἢ ἐὰν ἡ νῆσος ἀπηλευθερουῖτο. Καλὸν ἔργον ἐνόμισα νὰ ἐμποδίσω παντελῶς ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐλαττώσω τὴν ἔξοδον κατὰ τὸ δυνατόν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν χιλιάδες οἰκογενειῶν διωχθεῖσαι ἐκ τῶν κώμων των διέτριβον ἐπὶ τῶν ἐγγυῶν θρέων ἐλπίζουσαι ταχέως τὴν οἶκαδε ἐπάνοδον. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἶχεν εἰσδύση εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τῆς νήσου· τὰ δὲ ὄρη παρεῖχον εἰσέτι ἀποχρῶσαν ἀσφάλειαν. Ὁ μόνος κίνδυνος ἦτο ὁ τῆς λιμοκτονίας. Ἐὰν λοιπὸν εὐρίσκετο τρόπος νὰ σταλῶσιν ἀσφαλῶς τροφίμα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, οἱ μὲν πεινῶντες θὰ ἀπηλλάσσοντο τοῦ θανάτου, ἢ δὲ ὄρεζις τοῦ ἀπολιπεῖν τὴν πατρίδα δὲν θὰ ἦτο πλέον τοσοῦτον μεγάλη. Τοιοῦτω τρόπῳ θὰ προελαμβάνοντο καὶ αἱ κακαὶ τῆς ἐξόδου συνέπειαι. Σκεφθεῖς ὅτι τὸ σχέδιόν μου ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ εὐκόλως ἐὰν μόνον συνήρουν αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, εἰδοποίησα τὴν ἐν Ἀθήναις κεντρικὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις ἐφάνη εὐγνώμων καὶ πρόθυμος νὰ συμπράξῃ μετ' ἐμοῦ. Διέταξα λοιπὸν νὰ παρασκευασθῇ μεγάλη ποσότης ἄρτου διπύρου καὶ νὰ ἀποσταλῇ ἐντὸς σάκκων, ἐλκόντων ἑκάστου τριάκοντα μόνον λίτρας ὅπως οἱ ὄρεινοὶ εὐκολώτερον φέρωσιν αὐτὰ ἅμα ἀποβιβάσθέντα ἐν ὄρῳ νυκτὸς ἐπὶ τῶν ὄμων των. Τὴν ἐκτελεσιν τοῦ ἔργου

διεπιστεύθην εἰς τὸν ἀτρόμητον καὶ τιμώτατον Ἕλληνα
 Κ. Στεκούλην, πιστῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρετήσαντα ἐν
 τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Γαριβάλδη..... Ἀφ' οὗ ἐφρόντισα ἵνα
 μὴ κρατήσωσι τὰς τροφὰς καὶ τὰ φορέματα οἱ Ἕλληνες
 στρατιῶται, ἐπεμελέθηην νὰ μάθω τίνι τρόπῳ θὰ ἐξήπα-
 τῶντο τὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ ὁ ἐν τῇ ξηρᾷ στρατός. Τῆν
 νύκτα τῆς 14 ἰουνίου οἱ σάκκοι ἀπεδιβάσθησαν ἐπὶ τῆς
 κρητικῆς παραλίας ἀπέναντι τῶν πυροβόλων τοῦ ὀθω-
 μανικοῦ στόλου καὶ ἐν βαθεῖ ὄρθρῳ ἐγένοντο ἄφαντοι.
 Ἄνθρωποι τινες, ἀπὸ τῶν ὄρεινῶν φρουρίων των κατα-
 θάντες μετὰ τῶν ὄνων καὶ ἡμιόνων των, τὰ περιέμενον
 ἔμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου. Εὐτυχῶς δὲν ἀπώλετο οὐδὲ
 εἰς σάκκος. Περὶ δείλην ὄψιν ὁ ἐπὶ τῆς ὀθωμανι-
 κῆς ναυαρχίδος σκοπιωρὸς, παρατηρήσας διὰ τοῦ τηλε-
 σκοπίου κύκλῳ τὸν ἐρίζοντα οὐδὲν ἄλλο εἶδεν ἢ πέτρας
 καὶ ἀμμώδεις αἰγιαλοὺς καὶ ἀνεβόησε «τὰ πάντα καλὰ
 λίαν.» Ἄμα τῇ πρώτῃ ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ ἐπανέλαβε
 «τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς.» Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύ-
 τῃν οἱ ἱπποτικοὶ Κρήτες ἐπεδείξαντο καὶ ἀκεραιότητα
 ἀμεμπτον καὶ θάρρος ἡρωϊκόν. Διεπιστεύθημεν τὸ φορ-
 τίον εἰς τὴν τιμιότητα αὐτῶν καὶ δὲν ἠπατήθημεν. Ἄγ-
 δρες ῥωμαλέοι καὶ ἔνοπλοι, ἀγνοοῦντες παντάπασιν τὴν
 πειθαρχίαν καὶ εἰς οὐδένα ὑποκείμενοι νόμον ἀστικόν ἢ
 στρατιωτικόν, ἀρκούντως πολυάριθμοι ὥστε νὰ θριαμ-
 θεύσωσιν ἐναντίον οἵαδήποτε ἀντιστάσεως, λιμνιώττον-
 τες καὶ μηδαμοῦ μηδὲ ψυχίον ἄρτου εὐρίσκοντες, ἀνέ-
 λαβον τὸ βᾶρος ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ μετὰ πολλοῦ κό-
 που ἀναθάντες ἐπὶ τὰ ὄρη ἔρριψαν αὐτὸ παρὰ τοὺς
 πόδας τῶν παιδίων καὶ τῶν γυναικῶν μηδαμῶς διακό-
 ψαντες μήτε τὴν πείναν μήτε τὴν πίστιν των! Παρα-

χρῆμα διενεμήθη δ' ἄρτος καὶ ἐπεστάλη μοι ἡ ἐξῆς ἐπι-
 στολὴ παρὰ τοῦ κυρίου Στεκούλη κ. . . . Χιλιάδες πεινα-
 λείων καὶ γυμνῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἐτράφησαν καὶ
 ἐνεδύθησαν, μυριάδες καρδιῶν ἠγαλλιάσαντο καὶ ἐνισχύ-
 νθησαν. . . » Αἱ καλῶς διοργανωμέναι δημοτικαὶ ἀρχαὶ καὶ
 ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις συνέταξαν διαφόρους εὐχαρι-
 στηρίους ἐπιστολάς, αἵτινες μεθ' ὅλον τὸ παρὰ τοῖς ἀνα-
 τολικαῖς λαοῖς σύνθητες ὑπερβολικῶν ὕψους, μαρτυροῦσι καὶ
 τὰ αἰσθητά τοῦ λαοῦ καὶ τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα τῶν
 συνταξάντων αὐτὰς καὶ τὴν μεγάλην ὁμοίότητα τῆς καθο-
 μιλουμένης πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετ'
 ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασε καὶ ἕτερον φορτίον, τὸ ὁποῖον δι-
 ενεμήθη εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἄνευ μὲν ὕλικῆς
 ζημίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς τὸ πρότερον
 αὐταπαρνήσεως. Δὲν ἰξιώθη νὰ ἴδῃ ἐκπληρούμενον
 ὅν εἶχον πόθον νὰ ἀναχαιτίσω τὴν ἐξοδον, ἐπειδὴ, οὐ
 θαρόθεν ἄλλοθεν ἐστέλλοντο εἰς Κρήτην βοήθειαι ἢ ἐξ
 Ἀμερικῆς, αὐταὶ δὲ ἦσαν ἤμιστα ἀποχρωῶται. Οἱ ἄν-
 θρωποι συνησθάνοντο ὅτι ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δι-
 ασώμεν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμεθα. Περὶ πλέον δὲ πολλὰς χι-
 λιάδας ἀνθρώπων καὶ χρημάτων θυσιάσας ἄξιος στρατη-
 γὸς Ὁμέρ πασᾶς κατώρθωσε νὰ προτεγγίσῃ εἰς τὰ τέως
 ἀπρόσιτα τοῖς Τούρκοις ὄρη. Οἱ Ὀθωμανοὶ στρατιῶται
 δὲν ἠδύναντο ἐπὶ μακρὸν νὰ παραμείνωσιν αὐτόθι, ἐπειδὴ
 οὔτε ἄλλο τι εἶχον νὰ φάγωσι πλὴν ὅ,τι ἐκόμιζον ἕκαστος
 μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῶν πόλεων, οὔτε εὐκολοὶ τοῖς ἦτο ἢ μέχρι
 τῆς παραλίας συγκοινωνία· ἠδύναντο ὅμως νὰ πυρπολή-
 σωσι καὶ κατασφύσωσι πᾶσαν εὐκαυστον ὕλην καὶ δὴ καὶ
 αὐτὰς τὰς σανίδας τῶν θυρῶν, αἷ εἶχον μετακομίσει οἱ
 Κρήτες ἐπὶ τὰ ὄρη ἵνα προλάβωσι τὴν φθοράν. Ὁ κα-
 πνὸς τῶν καιομένων αἰκημάτων ἀνέβαινε οὐ μόνον ἀπὸ

τῶν ἐν ταῖς πεδιάσι κωμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι καλυθῶν καὶ τῶν παραπηγμάτων, τὰ ὅποια ἤναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσιν οἱ ἐπαναστάται καὶ νὰ ἀναβῶσιν ὑψηλότερον, ποιοῦντες πολεμικόν τι πλοῖον ἢ καταδρομαῖα μέλλοντα νὰ τοὺς σώσῃ ἐκ τῶν κακῶν. Αὐτὸς ἐγὼ παραπλέων τὴν ἀκτὴν εἶδον ἐκ τῶν κωμῶν ἀναβαίνοντα καπνὸν μὲν τὴν ἡμέραν, λάμψιν δὲ τὴν νύκτα. Οἱ Κρήτες ἐνόησαν ἐπὶ τέλους ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἐνόουν νὰ παρέμβῃσι ταχέως αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον ἠδύναντο νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς δουλείας ἢ καταλαμβάνοντες τὰ ὄρη διαρκῶς, παρατείνοντες τὸν ἀκροβολιστικὸν ἢ ὄρεινόν πόλεμον, καταπίπτοντες ἐναντίον παντὸς προτυγχάνοντος εὐαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἕως οὗ διὰ τῆς συνεχοῦς ἀντιστάσεως καταπονήσωσι καὶ ἐξαντλήσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἐὰν οἱ Τούρκοι ἤθελον νὰ νικήσωσι καὶ κρατήσωσι τὴν νῆσον ὑπὲρ τῶν Ὀθωμανῶν κατωίκων, ἔπρεπε νὰ μὴ παρεμβάλωσι μηδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν ἔξοδον. Αὐτοὶ ἀπ' ἐναντίας, ἐμποδίζοντες παντὶ τρόπῳ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, ἐσπούδαζον διὰ τῆς λιμοκτονήσεως τούτων νὰ βιάσωσι τοὺς συζόγους καὶ τοὺς πατέρας νὰ καταθῶσι τὰ ὄπλα. Οἱ μὲν πεζοὶ λοιπὸν στρατιῶται εἰσβαλλόντες εἰς ὅλα τὰ προσιτὰ τῆς νήσου μέρη ἔκαιον, ἤρπαζον καὶ ἀπῆγον τὰς οἰκογενεῖας μεθ' ἑαυτῶν· τὰ δὲ ὀθωμανικὰ πλοῖα κατεपुरοδόλουν ἀδιαλείπτως τοὺς ἐπὶ τῶν βράχων καὶ τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ τοὺς ὀπωδῆποτε σπεύδοντας εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ φοβεροῦ διὰ τῆς πείνης θανάτου ἀπεφάσισαν οἱ Κρήτες νὰ ἐξαποστείλωσιν ἀλλαχόσε ἅπαντας τοὺς ἀπολέμους καὶ τοὺς ἀσθενεῖς συγγενεῖς των καὶ νὰ

μείνωσιν ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτοὶ μόνοι μετὰ τῶν αἰγῶν τὰς ὁποίας καὶ παρηκολούθουν ἀναρριχώμενοι πρὸς ἀνεύρεσιν ὀλίγης τροφῆς. Ὁ Σουλτάνος ἐνεθαρρύνθη εἰς τὸ σκληρὸν καὶ ἀπάνθρωπον ἔργον τοῦ οὐ μόνον παρὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου καὶ ξένου του, τοῦ φέροντος τὴν προσηγορίαν «Προστάτης τῆς Πίστεως» ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τοὺς βρετανοὺς ναύτας δὲ ἐπετράπη νὰ παραλάβωσιν ἐπὶ τῶν πλοίων πρόσφυγας. Ἐρυθριῶ δὲ ἀναλογιζόμενος ὅτι πρὸς τοὺς ἐπερωτήσαντας τὴν ἡμετέραν κυβέρνησιν ἀξιωματικοὺς ἐδόθη ἀπάντησις «σώσατε τοὺς ἐξαιτουμένους τὴν ἡμετέραν βοήθειαν, ἐὰν δυνηθῆτε νὰ τὸ πράξητε χωρὶς νὰ προσβῆτε τὴν Τουρκίαν.» Σώσατε τὰ ἀρνία ἐὰν μὴ ἀντιστῆ ὁ λύκος! Τοῦτο ἐρρήθη δημοσίᾳ ἀλλὰ δὲν διεψεύσθη παρὰ τῆς κυβερνήσεως· φοβοῦμαι δὲ ὅτι ἀληθεύει, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐνώπιον τῆς Κρήτης ἐλλειψιζομένων πλοίων οὐδὲ ἐν ἔσπευσε νὰ σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας. Γαλλία, Ῥωσσία, Ἰταλία καὶ Αὐστρία ἐν τούτοις μετεκόμισαν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων των μυριάδας δυστυχῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Τὰ ἀθῶνα ταῦτα τοῦ καταχθονίου πολέμου θύματα ἡμίγυμνα καὶ γυμνητεύοντα, στρέφουσι τὸ βλέμμα πρὸς τὸν χριστιανικὸν κόσμον, παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντα ἔλεος καὶ βοήθειαν, ἐν ᾧ οἱ σύζυγοι, καὶ οἱ ἀδελφοί των περιπλανώμενοι ἀνυπόδητοι, ἄστεγοι καὶ πειναλέοι ἐλπίζουν παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνου καὶ τοῦ βραχίονός των τὴν δύναμιν ὅπως τηρήσωσιν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰσέτι ἀνυψωμένην τοῦ σταυροῦ τὴν σημαίαν ἀπέναντι τῆς ἡμισελήνου.

Ἀκούσατε ἤδη τίνι τρόπῳ διενεμήθησαν τὰ φορέμα-

τα πρὸς τὰς οἰκογενείας τὰς προσφυγούσας εἰς διαφόρους
νήσους τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἡ ἐν τῇ Νέᾳ Ἀγγλίᾳ
ἐπιτροπὴ τῶν Κυριῶν ἐπεκαλέσθη τὴν φιλοικτίρμονα
διάθεσιν τοῦ δημοσίου καὶ μετ' ὀλίγον ἔλαβε δέκα περὶ-
που χιλιάδας νέων φορεμάτων γυναικείων καὶ παιδικῶν
εἰς τὰ ὅποια προσετέθησαν καὶ τίνα ἄλλα ἡμίχρησα. Πα-
ραλαβὼν ἐγὼ ταῦτα ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ θέρους διενεόθηγν
κατ' ἀρχὰς νὰ τὰ κρατήσω μέχρι οὗ προσθέσωσι τὸ φθι-
νόπωρον καὶ ὁ χειμῶν τὰ δεινὰ τοῦ ψύχους εἰς τὰς ἀλ-
γηδόνας τῆς πείνης. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἐφόρουν βυ-
παρώτατα βράχη καὶ ἐνεποιοῦν βδελυγμίαν ἅμα καὶ σκάν-
δαλον τοῖς θεωμένοις ἐβιάσθηγν νὰ ἐπιχειρήσω τὴν δια-
νομήν ἐλπίζων ὅτι χεῖρ Κυρίου θὰ ὑπεδείκνυέ μοι νέες
πύρους διὰ τὸν χειμῶνα. Δὲν ἐγίνωσκον οὐδ' ἐγὼ πρό-
θεν νὰ ποιήσω ἀρχήν. Μετὰ μακρὰν σκέψιν ἔστρεψα
τὴν διάνοιάν μου εἰς τὰς νήσους Αἰγίαν καὶ Μῆλον. Ὁ
ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργὸς ἔδωκέ μοι ἔγγραφον διαταγὴν
πρὸς οἰονδήποτε τῆς κυβερνήσεως πλοῦτον διαθέσιμον.
Ὁ ἑλληνικὸς στολισκὸς ὑπῆρχε μικροῦ λόγου ἄξιος. Οὐχ
ἤττον ἐπέβην ἐπὶ παλαιοῦ πλοιαρίου συνοδευόμενος πα-
ρὰ τῆς Κ. Βαλδουίνου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις παρεπιδη-
μοῦσης Κ. Βαίκερ ἐκ Βοστώνης..... Ἐν Αἰγίνῃ διέτρι-
βον τότε χιλιάδες προσφύγων ἐκ τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλά-
δος μερῶν, τὰ ὅποια εἶχον λεηλατήσαι οἱ Τούρκοι. Οὗτοι
ὅμως ὄν ἔμμενον παντελῶς ἀργοὶ ἀλλ' ἀνήγειρον προκυ-
μαίαν ἵνα μὴ καταχωσθῇ ὁ ἐκεῖ λιμῆν. Οἱ μὲν ἄνδρες
ἀνέσκαπτον τὰ πελώρια θεμέλια ἀρχαίου ναοῦ, ἀνελάμ-
θανον λίθους τετραγώνους λελατομημένους πρὸ δισχι-
λίων ἐτῶν μεθ' ὧν τῆς μαθηματικῆς ἀκριβείας, καὶ με-
τακομίζοντες τοὺς ἔρριπτον εἰς τὸν λιμένα ἔνθα ἴσως θὰ

χρησιμεύσωσιν ἄλλα δισχιλία ἔτη. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ
 παιδία ἐκόμιζον χῶμα καὶ λιθάρια ἐντὸς κανίστρων καὶ
 καὶ τοιοῦτω τρόπῳ ἔτρωγον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου τὸν
 χορηγούμενον αὐτοῖς ἄρτον. Ἄμα προσορμισθέντες λίαν
 ἐχάρημεν εὐρόντες ἐπὶ τῆς προκυμαίας συνειλεγμένου
 ἅπαντας τοὺς Αἰγινήτας, οἵτινες ἐνεθυμοῦντο τὴν κατα-
 σκευὴν τοῦ καὶ τὴν ὑπελάμβανον ὡς μνημεῖον τῆς γεν-
 ναιοδωρίας καὶ φιλευσπλαχνίας τῶν Ἀμερικανῶν. Πλη-
 σθόν τῆς πόλεως δὲ πάρχει εὐρύτατον οἰκοδόμημα, ἀνε-
 γερθὲν ἐπὶ Καποδιστρίου ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὄρφανο-
 τροφεῖον. Ἐπιπλόν ἢ κλίνην ἢ ἄλλο τι δὲν εἶχον οὐδέν.
 Ἐνταῦθα συνῆλθον 1200 πρόσφυγες, γυναῖκες παιδία,
 ὀλίγοι γέροντες καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἱερεῖς. Ἡ θέα τῶν
 συνεκίνει εἰς οἶκτον. Ἐλάμβανον παρὰ τῆς ἐσιτροπῆς
 40 λεπτά τῆς ἡμέρας, ἐξ ὧν ἄρτον μόνον καὶ ἄλας ἠγύ-
 ραζον καὶ τινα ξύλα. Πολλοὶ τούτων ἦσαν σχεδὸν γυμνοί,
 πλείοσι ἡμίγυμνοί, ῥυπαροὶ καὶ ὠχροί. Ἐνασχόλησιν δὲν
 εἶχον οὐδεμίαν ἐκάθηντο ἐσταυρωμέναις χεραὶ στρέφον-
 τες τὸ βλέμμα εἰς τὸν αἰγιαλὸν μήπως ἴδωσι πλοῖον ἢ
 ἀκούσωσι τινα εἴδησιν ἐκ τῆς Κρήτης. Ἐν τῇ μεγάλῃ
 τοῦ νοσοκομείου αἰθούσῃ ἠνοίξαμεν τὰ κιβώτια καὶ παρὰ
 τὴν θύραν ἱστάμενοι ἐδώκαμεν εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν
 ὑποκάμισον, ἀναξυρίδας καὶ ἐπενδύτην. Τὰ δυστυχῆ
 πλάσματα ἐπεθύμουν πολλῶ μᾶλλον νὰ καλύψωσι τὴν
 γυμνότητα τῶν τρυφερῶν τέκνων τῶν συνωθούντων μὲν
 ἐν τῇ θύρᾳ ἀλλ' οὔτε ἐκραύγαζον οὔτε παρεκάλουν διὰ
 τοῦ στόματος, ἀλλ' ἔρριπτον μόνον ἐφ' ἡμᾶς βλέμμα ἰκε-
 τευτικὸν ἐπειδὴ δὲν εἶχον συνειθίσῃ νὰ ἐπαιτῶσιν. Ἡ
 πείνα, ἡ ἔνδεια, καὶ ὁ φόβος τῆς γυμνότητος τοῦ ἠνάγκ-
 αζον νὰ ἔλθωσι καὶ δεῖξωσι τὴν ἀθλιότητά των. Αἱ γυ-

ναϊκες ἀνύφουν τὰ τέκνα των ὑπεράνω τοῦ πλήθους
καὶ ὄθουν ἐπὶ τὰ πρόσω τὰ κοράϊά των, ἀλλὰ σιωπη-
λῶς. Μόλις ἀρ' οὐ ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον ἀφ' ἡ-
μῶν ἀφῆκαν πολλὰς φωνὰς ἀγαλλιότητος καὶ εὐλο-
γίας. Ἐὰν αἱ τὰ φορέματα ἐκεῖνα παρασκευάσασαι γυ-
ναῖκες τῆς Νέας Ἀγγλίας ἤκουον ὁποίας εὐχὰς ταῖς ἔ-
διδον αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανὰ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κρα-
τήσωσι τὰ δάκρυα. Ἐπανελθόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν
ἐλάβομεν διαφόρους ἐπιστολάς εὐχαριστηρίους καὶ ἄλλο-
θεν καὶ παρὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐν τῇ νήσῳ ἀρχῆς.... Πα-
ρόμοιαι διανομαὶ ἐγένοντο ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀργεῖ, ἐν Πε-
λοποννήσῳ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην πολλαὶ χιλιάδες
παιδίων καὶ γυναικῶν τῆς Κρήτης φοροῦσιν ἐνδύματα
παρασκευασθέντα ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀμερικῇ ἀδελφῶν των.
Τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἡμετέρων ἐράνων καὶ τῆς
ἐμῆς ἐντολῆς ἀπέβη λίαν εὐάρεστον. Ἐτροφοδοτήσατε
τοὺς πεινῶντας καὶ ἐκαλύψατε τὴν γυμνότητα αὐτῶν. Συ-
νεστήσατε σχολεῖα καὶ ἐχωρηγήσατε ἐργασίαν πρὸς ἐνασχό-
λησιν τῶν γυναικῶν. Συνετηρήσατε καὶ συντηρεῖτε εἰς ἐπί-
βιομηχανικὰ σχολεῖα διὰ τὰ παιδιά ἄρρενά τε καὶ θήλεα.
Περιεθάψατε τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἐπομένως
τῆς ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ ὠρέζατε πέραν τοῦ ὠκεανοῦ
φιλοικτιρμονα δεξιὰν εἰς μητέρας καὶ εἰς ἀδελφούς, κα-
τεστήσατε ἱκανοὺς τοὺς ἐν τῇ νήσῳ μαχομένους ἥρωας
νὰ τηρήσωσιν ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ
ἀπέναντι τῆς ἡμισελήνου. Τί παιητόν δὲ νῦν; Ἐγὼ
δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ παρακινήσω ἡμᾶς εἰς πλείονας
χρηματικὰς ἐράνου· αὐτοὶ ὑμεῖς γινώσκετε κάλλιστα τί
ἐμπορεῖτε καὶ τί ἄρτετε νὰ πράξητε. Παρακαλῶ μόν-
ον νὰ ἐκδηλώσητε δημοσίᾳ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν

συμπάθειαν καὶ τὴν εὐνοίαν ὑμῶν πρὸς τοὺς Κρήτας. Ὅστω πράττοντες θὰ παροτρύνητε καὶ ἄλλους διὰ τοῦ εὐγενοῦς παραδείγματος. Οἱ Κρήτες ἐλπίζουν ὅτι ἡ ἀγὼν αὐτῶν, ὅστις εἶναι συγχρόνως ἀγὼν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαι καὶ τὰ παθήματά των θὰ ἀλλοιώσωσι τὴν δημοσίαν γνώμην τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν, καὶ θὰ πείσωσι τὰς κυβερνήσεις νὰ μεσολαθῆσωσιν ὑπὲρ τῆς παύσεως τοῦ σκληροῦ καὶ βαρβάρου τούτου πολέμου. Ἐφ' ὅσον ἐλπίζουν ταῦτα θὰ περιφρονήσωσι πείναν, ψύχαι, γυμνάσματα, στέρησεις, κινδύνους καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Ἡ παρ' ἡμῖν δημοσία γνώμη θὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τὴν κυβερνήσιν διὰ τῆς προδήλου ὑμῶν συμπαθείας. Ἡ Ἀμερικὴ δύναται νὰ σώσῃ τὴν Κρήτην καὶ ἂν μὴ θελήσῃ νὰ τὴν ἐξαγοράσῃ ὁ κ. Σιούαρδ. Ἡ πατρις ἡμῶν θεωρεῖται ὡς δύναμις μεγάλη καὶ ἀκμαία, εἰς τὴν ὁποίαν συμφέρον ἔχει ἕκαστος νὰ εὐαρεστῇ μᾶλλον ἢ νὰ δυσαρεστῇ. Πέποιθα ὅτι ἡ κυβερνήσις θὰ ἐγκολπωθῇ τὸ δημόσιον φρόνημα καὶ τὸ φανερώσῃ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ἢ πιθανότης τῆς κρητικῆς ἀνεξαρτησίας θὰ γείνη μετὰ μίαν ἐξαμηνίαν πραγματικὴ ἀλήθεια. Ἡ δημοσία γνώμη τῆς Ἀμερικῆς ῥιπτομένη ἐπὶ τὴν πλάστιγγα θὰ κατορθώσῃ ἴσως τὴν ὑπὲρ τῶν δυστυχοῦντων ἐπέμβασιν τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων.

Συνεργήσατε λοιπὸν ἅπαντες οἱ δυνάμενοι, ὅπως ἐκτελεσθῇ μία ποιητικὴ δικαιοσύνη. Συνεργήσατε ὅπως τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε γεννηθῇ ὁπότε συνωμολογήθη τὸ μέγιστον χρέος τοῦ κόσμου πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀναγνωρίσῃ πρῶτον τὸ χρέος τοῦτο πρακτικῶς καὶ τελήσῃ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἀπόβασιν.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ Κ. ΦΙΛΙΠΨ.

Ἡ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν πανήγυρις ἐν τῇ Music Hall τῆς Βοστώνης ἐτελέσθη μεγαλοπρεπέστατα· παρήσαν ἐν αὐτῇ πολ-
λαι ἑκατοντάδες ἀνθρώπων, οἵτινες ἐναγωνίως περιέμενον ν' ἀ-
κούσωσιν ἀγορεύοντα τὸν εὐφραδῆ ῥήτορα Κ. Φίλλιψ. Τοῦτον
εἰσήγαγε μετ' ἀλίαν εἰς τὴν αἴθουσαν ὁ Κ. Θωμᾶς Ῥώσελ
εἰπὼν τάδε· «Κύριοι καὶ Κυρίαί, ἰδοὺ ὁ ἀνὴρ, ὁ ἀείποτε ἀνυ-
ψώσας γενναίως τὴν φωνὴν περὶ τῆς κινδυνεύουσης ἐλευθερίας·
ἰδοὺ ὁ ἀνὴρ ὅστις πολλάκις ἀπέδειξεν ἡμῖν ὅτι μετὰ τῶν ἀρ-
χαίων Ἑλλήνων δὲν συναπόλετο ἡ ἀρχαία τοῦ εὐ λέγειν ἐλ-
ληνικὴ τέχνη.» Τότε ὁ Κ. Φίλλιψ ἤρξατο λέγων.

«Συνελέχθημεν ἐνταῦθα, Κύριοι καὶ Κυρίαί, ὅπως ἐξυπηρε-
τήσωμεν μέγαν ἀγῶνα· ἐν πρώτοις ἐφιστῶ τὴν ὑμετέραν προ-
σοχὴν εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς πανηγύρεως ταύτης· τὴν
προσεχῆ δευτέραν μετὰ τὸ γεῦμα θὰ παιανίσῃ ἐνταῦθα ἡ με-
γάλη μουσικὴ ἀρμονία ὅπως προστεθῶσι μία ἢ δύο χιλιάδες
ταλήρων εἰς τοὺς πόρους τῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐπιτροπῆς.
Δὲν παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ παρευρεθῆτε, ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν παρίστα-
μαι σήμερον ἐνταῦθα ὅπως εὐχαριστήσω τοῖς ἀκροαταῖς μου
ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ἢ ἐπὶ τῇ χρηματικῇ βοήθειᾳ των. Ἦλθον
κατ' ἐντολὴν τῆς ἐπιτροπῆς ἵνα ἀποδώσω τοῖς ἀκροαταῖς μου
χάριτας, διότι ἐπέτρεψάν μοι νὰ συνδιάσω καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα
μετὰ τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου ιδέας καὶ προσπάθειας τοῦ
βοηθῆσαι εὐγενῆ καὶ ἀνδρεῖον λαόν. Συγχαίρω κατ' ἐξοχὴν
ταῖς Κυρίαῖς ὅτι ἐπωφελοῦνται τὴν χρυσὴν ταύτην καὶ λίαν ἐν-
τιμον εὐκαιρίαν. Συγχαίρω ἐνὶ ἐκάστῳ ὄμῳ ὅτι ἡ Θεοῖα Πρό-
νοια παρέσχεν ἡμῖν εὐπρόσδεκτον καὶ καλλίστην ἀφορμὴν ἵνα
ἐκτελέσωμεν ἔργον ἀγαθόν. Τί τὸ ὄφελος νὰ ζῆ τις ἀπλῶς καὶ
μηδὲν πλεόν; Τί ὄφελει τὸν ἄνθρωπον τὸ κατακλίνεσθαι καὶ
ἐξανίστασθαι ἐκ τῆς κλίνης, τὸ ἐνδύεσθαι καὶ τὸ ἐκδύεσθαι, τὸ
τρώγειν καὶ τὸ πίνειν, τὸ κοσμεῖσθαι καὶ τὸ συνδιαλέγεσθαι, τὸ
ἐκμανθάνειν ὀθνεῖας γλώσσας; Ὁ Θεὸς ἔχαρίσατο ἡμῖν τὴν
ζωὴν οὗτην ἔνεχεν, ἢ ὅπως ἐκτελῶμεν ἔργον τι ἀγαθόν καὶ γεν-

νάτων, ἢ ὅπως συνεργαζώμεθα τοῖς ἐκτελοῦσιν αὐτό· ἡ μόνη ἔβρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐπαξίως τοῦ ὀφίστου σκοποῦ τῆς πλάσεώς του, εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἢ προσλαύνει, ὡσπερ τανῶν ποιουσὶν οἱ Κρηῖτες ἐναντίον τῶν τυράννων του, ἢ ὅπότεν ἴσταιται καθάπερ τώρα ἡμεῖς, πέντε χιλιάδας χιλιόμετρων μακρὰν ἀπ' αὐτῶν, ἐνισχύει τὸν βραχίονα τοῦ Κρητὸς στρατιώτου, καὶ λέγει αὐτῷ νὰ καρτερήσῃ μαχόμενος ἐπειδὴ θὰ τὸν βοηθήσῃ ὡς μέλλομεν νὰ τὸν βοηθήσωμεν ἡμεῖς.

« Ἐλπίζω ὅτι ἕκαστος ὑμῶν, ἄξιος νὰ ἀναστρέφεται ἐνταῦθα κατὰ τὴν ὥραν ταύτην, εὐχαριστεῖ τῷ Κυρίῳ ἐπὶ τῇ νῦν εὐχαρίᾳ· ἐπειδὴ μόνος ὁ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοιαύτῃ ὥρᾳ ἀποδείκνυται ἄξιος καὶ τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας. Εὐφραίνομαι ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ συλλόγῳ καὶ ὑπὸ τινα ἄλλην ὑψηλοτέραν ἐποψίν· ἐπειδὴ φρονῶ ὅτι δὲν συνήλθομεν ἐνταῦθα χάριν ἀπλοῦ τινος καθήκοντος φιλανθρωπίας. Διὰ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου ἡ Βοστώνη ἐν ὀνόματι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν διαμαρτύρεται ὑπὲρ τοῦ ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀμερικανικῶν ἰδεῶν. Ἡ Εὐρώπη δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς κατ' ἰδίαν λαοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὴν ἑαυτῶν κυβέρνησιν. Ἡ Κρήτη, — νήσος ἰδιαίτερα, ὑπὸ πολλῶν χιλιόμετρων ὠκεανοῦ πανταχόθεν ἀποκεχωρισμένη, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι διατρανοῦσι τὸν πρὸς τὴν αὐτοδιοίκησιν πόθον των οὐχὶ διὰ λόγων ἀλλὰ δι' ἐπαναστάσεων ἐπαναληφθεισῶν ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν ἐπὶ πολλὰς ἐκατονταετηρίδας, ἔτι καὶ νῦν ἀγωνιζομένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς γυμνότητος τῆς πεινῆς, τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ θανάτου, — Ἡ Κρήτη, λέγω, ἐκτείνει πέραν τοῦ ὠκεανοῦ τὰς παλάμας τῆς ἰκετεύουσα ἡμᾶς νὰ διαμαρτυρηθῶμεν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀμερικανικῆς ἰδέας ὅτι ἕκαστος ἐθνὸς ἔχει δικαίωμα νὰ διοικῆται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἡ δὲ Βοστώνη δίδει σήμερον τὴν ἐπόμενῃν ἀπάντησιν.

« Ἡμεῖς πρῶτον μὲν ἐπικυροῦμεν καὶ κρατῶμεν ἕκαστου ἕθους τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ αὐτὸ τὴν κυβέρνησιν του, εἰτα εὐδὲ ὁμολογοῦμεν παρρησίᾳ ὅτι ἔθνος τοιοῦτον, οἷον τὸ τουρκικόν δὲν ἔχει οὐδὲ ἐν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον δικαίωμα νὰ κυβερνηθῇ. » Τὸ τῆς Ἀμερικῆς σύνθημα εἶναι Ἐλευθερία, Ἀδελφότης, Ἀν-

«θρωπότης. Ἡ Τουρκία ζῆ φονεύουσα διὰ τῆς πείνης τοῦς
 «ὑπηκόους καὶ καταστρέφουσα τοῦς δούλους της· δὲν ἀναγνω-
 «ρίξει αὐτοῖς οὔτε δικαίωμα συνειδήσεως, οὔτε δικαίωμα ἐθνι-
 «κότητος, οὔτε πρῶτωπιχὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνδρός, οὔτε προ-
 «σωπιχὴν ἐλευθερίαν οὔτε πρόστασιαν τῆς ἀγνότητος καὶ
 «εὐτιμῆς τῶν γυναϊκῶν· ἐν ὀνόματι τοῦ ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ.
 «ἀρνοῦμαι εἰς τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα στίφη νὰ ἀποκαλῶσιν ἐ-
 «αυτὰ νόμιμον κυβέρνησιν (ἐπευφημία.)»

«Πολλοὶ διαμφοσθητοῦσιν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ ὀρέξαι χεῖ-
 «ρα βοηθὸν εἰς ἔθνος ἀγωνιζόμενον ἐναντίον μιᾶς ἀνεγνωρισμέ-
 «νης κυβερνήσεως. Ἐγὼ δὲ ἰσχυρίζομαι ὅτι οὐδεὶς χριστιανι-
 «κὸς λαὸς ἔχει δικαίωμα νὰ ἀναγνώρισῃ τὴν τουρκικὴν κυβέρ-
 «νησιν οὔτω πως ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ συμπαθοῦντας χριστιανούς
 «ἀπὸ τοῦ βοηθεῖσαι τὸν λιμοκτονοῦντα, δολοφονούμενον καὶ
 «καταδικωζόμενον λαὸν τῆς Κρήτης. Τὸ κατ' ἐμὲ διὰ τοῦ σπυ-
 «λόγου τούτου διαμαρτύρεται ὁ λαὸς τῆς Ἀμερικῆς ἐναντίον τῶν
 «προθέσεων τῆς κυβερνήσεώς της, ἐξαγγέλλει τὴν ὑψίστην ἀρχὴν
 «τοῦ πολιτισμοῦ, ἀναγνωρίζει ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων τὰ δικαι-
 «ώματα τοῦ πρόστατεύειν τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐλευθερίας καὶ στεν-
 «τορεῖα τῆ φωνῆ κηρύσσει ὅτι ἡ τουρκικὴ δεσποτεῖα οὐδὲν κέ-
 «κτηται δικαίωμα νὰ συγκαταλέγηται εἰς τὴν ἀδελφότητα τῶν
 «ἐθνῶν.»

«Καὶ ταῦτά μὲν ἐμπορῶ νὰ εἶπω περὶ πάσης κυβερνήσεως
 «καὶ περὶ παντός ἔθνους· ὁπόταν ὁμως ἀναλογισθῆτε ὅτι λαλῶ
 «περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, πρὸς ἣν ἡμεῖς ὀ-
 «φειλομεν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ γραμματό-
 «λογίᾳ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν ὅλοις τοῖς στοιχείοις τοῖς συναπο-
 «τελοῦσι τὸν νεώτερον πολιτισμὸν ὥστε πρέπει νὰ δανεισθῶμεν
 «ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης λέξεις καὶ φράσεις πρὸς ἔκφρασιν
 «αὐτῶν· ὁπόταν ἀναλογισθῆτε ὅτι λαλῶ περὶ τῆς χώρας ἐν ἣ
 «ἤκμασεν οὐ μόνον ἡ φαντασία, ἀλλὰ σχεδὸν εἰπεῖν ἡ θρησκεία
 «τῆς ἱστορίας, περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Αἰσχύλου,
 «τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, — τότε δὴ τὸ χρέος ὀπερ
 «ὀφείλομεν ἡμεῖς εἰς τὴν Κρήτην φαίνεται ἀκαταλόγιστον καὶ
 «ἀνέκφραστον. Ἐνταῦθα ὀμολογοῦμεν σήμερον αὐτὸ· ἡ δὲ μέ-

κρά· ἡμῶν πόλις, θεσιμένη ἐπὶ λόφου ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἔθνικο-
τήτων τῆς ὑψηλῆς ὑποστηρίζει τὸν Κ. Χάου ἐναντίον σύμ-
παντος τοῦ κόσμου (ἐπευφημίαι.) Λέγει πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ
τὴν Γαλλίαν, τοὺς δύο τούτους ἀντιπροσώπους τῆς εὐρωπαϊ-
κῆς διπλωματίας «ἄχρι τοῦδε καὶ μὴ πρόσωτέρω» ἐν τῷ ἀ-
γῶνι ὑπὲρ τῆς ἐκνευρισμένης δεσποτείας καὶ ὑπὲρ τῆς θηρι-
ώδους καὶ ἀποθηριούτης κυβερνήσεως τῶν Τούρκων. Ἐν-
ταῦθα παριστάμεθα ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν λαῶν τῆς κυβερνή-
σεως τῶν Τούρκων. Ἐνταῦθα παριστάμεθα ὡς ἀντιπρόσωποι
τῶν λαῶν, τῶν ἔθνικότητων, τῶν φυλῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων
ὅπως ἀντιστῶμεν πρὸς τὴν πειρατείαν καὶ τὴν βαρβαρότητα, —
ὥσπερ ἀνθίσταται ὁ σταυρὸς πρὸς τὴν ἡμισέληρον.

Ἐνταῦθα ἡδυνάμην νὰ ἐξιτορήσω τὰς συγκινητικὰς τοῦ ἀ-
γῶνος τούτου λεπτομερείας· ὅπουταν βίμως λαὸς τις οἰσοδῆποτε
μάχεται ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων, ἢ κατ' ἰδίαν φυλῆ
παρέχει πάντοτε τὸ αὐτὸ γενναῖον καὶ ἡρωϊκὸν θάρρος καὶ τὴν
αὐτὴν ὑψηλόφρονα καρτερίαν. Ἄγνοῶ ὅπως τις πρέπει νῦν
ν' ἀπονεμηθῆ εἰς τὴν Κρήτην ἔπαινος μὴ δυνάμενος ν' ἀποδο-
θῆ καὶ εἰς πάντα ἄλλον λαὸν ὑφιστάμενον τὰς αὐτὰς δοκιμα-
σίας. Ὁ Κ. Χάου ἐπανελθὼν ἐκ τῆς εὐκλειῆς νήσου διηγήθη
ἡμῖν πράξιν ἀνέγκουστον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλασικῇ ἐποχῇ τῆς Ἑλ-
λάδος· πατέρες δηλαδὴ καὶ σύζυγοι λιμνηκτονοῦντες, ἀναλαθόν-
τες ἐπὶ τῶν ὤμων των τοὺς παρ' ὑμῶν σταλέντας σάσκους τοῦ
διπύρου ἄρτου, δὲν ἐτόλμησαν νὰ εὐφράνωσι τὸν ξηρὸν λάρυγγα
τῶν πρὶν ἢ καταθῶσιν αὐτοὺς πρὸ τῶν ποδῶν τῶν γυναικῶν
καὶ τῶν παιδίων των. Ἡ Σπάρτη δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιδεί-
ξῃ ἡρωϊκώτερον θάρρος. Ἡ ἐκ Ῥώμης νεᾶνις ἢ πρὸς τὸν
δεξιὸν σύζυγόν της κραυγάζουσα «Ποῖτε, δὲν εἶναι ὁ θάνατος
σιληρὸς,» — οἱ τελευταῖοι τοῦ Βότσαρη λόγοι «εὐφρόσυνον τὸ
ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας,» — ἢ ἐν τῷ Ἀγ. Δομίγκῳ
σύζυγος τοῦ μαύρου ἢ ὠθοῦσα τὸ ξίφος εἰς τὸν ἑαυτῆς κόλπον
ὅπως παροξύνῃ τὸν σύζυγόν της καὶ λέγουσα, ἀφίλτατε, ὅπου-
ταν ἀπόλυται ἡ λευθερία, τί ὠφελεῖ ἡ ζωὴ; — τὰ δάκρυα τῆς
Κρήσης μητρὸς διὰ τὸ μακρὰν τῆς Κρήτης τελευτήσαν τέκνον
της καὶ ἡ ἀγαλλίασις τῆς δούλης μητρὸς τῆς θαπτούσης τὸ τέ-

κινῶν τῆς ἐν τῇ ἐλευθέρῳ γῆν τοῦ Καναδά, — ὅλα ταῦτα εἶναι ἀποκαλύψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἡρωϊκοῦ θάρρους. Κατὰ τοῦτο μόνον πλεονεκεῖ ἡ Ἑλλάς ὅτι ἐν ᾧ τοιαῦται λαμπραὶ ἔβραι διαφωτίζουσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων χωρῶν, τὰ χρονικά τῆς Ἑλλάδος βρίθουσι τοιοῦτων πολυτίμων ἀδαμάντων. Δὲν προτίθεμαι νὰ μακρολογήσω περὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις συνέλεξεν ἡμᾶς ἐνταῦθα. "Ἀνθρωποὶ τινες ἀρνοῦνται ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ συμπαθεῖν, ἀλλ' ἡμεῖς ἀναμφίριστον ἔχομεν δικαίωμα νὰ δώσωμεν ὀλίγον ἄρτον εἰς μίαν γυναῖκα καὶ εἰς ἓν παιδίον. Πρὸ ἐννέα ἐτῶν, ἐὰν καλῶς ἐν-ἐνθυμούμαι, συνήλθουμεν ἐν ἄλλῃ αἰθούρῃ ἵνα παρακαλέσωμεν τοὺς κατοίκους τῆς Βοστώνης νὰ δώσωσιν ὀλίγον ἄρτον εἰς τὴν σύζυγον καὶ εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἰωάννου Βράουν· (α) εἰς δεῖλος ῥήτωρ δὲν παρευρέθη ἅτε δῆθεν μὴ θελήσας νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἀγῶνος ἔχοντος δύο διαφόρους ὄψεις. Ὁ διοικητὴς Andrew ἀπάντησε πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνου διὰ τοῦ βραχυλόγου ἐπιγράμματος «Δὲν ἐφантаζόμην ὅτι θὰ εἶχε δύο διαφόρους ὄψεις τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἐάν ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἰωάννου Βράουν ὤφειλον νὰ λάθωσιν ὀλίγον ἄρτον» (Ἐπευφημαίαι.)

α Οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἄς φιλονεικῶσιν οἱ διπλωμάται περὶ διεθνοῦς νόμου, ἄς ἀρνήται ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς τὸ κῦρος τῆς ἐνεργείας τῆς κυβερνήσεως· ἡμεῖς ὅπωςδὴποτε γινώσκουμεν ὅτι ἐάν τε μὴ νὰ ἐξαποστείλωμεν εἴρη εἰς τοὺς στρατιώτας, ἀναμφισβήτητον βεβαίως ἔχομεν δικαίωμα ν' ἀποστείλωμεν ἄρτον εἰς τὰ πεινῶντα παιδιά. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀποδέχομαι οὐδεμίαν τοιαύτην διαίτησιν. Δὲν ἀποδεικνύω ἀπαθλέπων πρὸς τοιοῦτον εὐθύνῃς βᾶρος. Γινώσκω ὅτι εἰς Βύρων ἐτελεύτησε ἐν Κρεσσῷ, ἕτερος δὲ ἐν Agincourt, τὰ δὲ ὀνόματά των κατεγράφησαν ἐν ταῖς σημαίαις τῆς πατρίδος καὶ ἡ μνήμη των κατέστη ἀθάνατος διὰ τῶν φθῶν. Το κατ' ἐμὲ ὁμως θὰ προηροῦμην μυριάκις νὰ ἦμαι ἀπόγονος

(α) Ἀπαγορευθέντος ἕνεκα τῶν ὑπὲρ καταλύσεως τῆς δουλείας ἀγῶνων του.

τοῦ Βόρωνος τοῦ ἐξαποστειλάντος εἰς Μεσολόγγιον ξίφη καὶ ἄρτον εἰς τὰ παιδιά τῶν ἐκεῖ ἀποθνησκόντων (ἐπευφημῆται).

αἱ Ἀπαντες ἐνθυμῆσθε τὴν συγχινητικὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλθετοῦ φιλοπατρίδος Ἀρνόλδου Βιγκελρείδου, ὅστις συνέλεξεν δέσμη ἑποράτων εἰς τὸν ἑαυτοῦ κόλπον. Πρὸ βαίων ἐπὶ τὰ πρόσω εἰς τὸ κέντρον τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ὅπως θυσίασῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὰς τάξεις τῶν στρατιωτῶν του καὶ εἶπε, «πορεύομαι ὅπως ἐξομαλύνω ὑμῖν τὴν ὁδὸν· συναγωνισταί, ἐνθυμῆθητε τὴν γυναῖκά μου καὶ τὸ τέκνον μου.» Ὅτε ὁ Γαριβάλδης, προσκαλέσας τοὺς Ἴταλοὺς, ἤρωτήθη τί ἐβούλετο παρ' αὐτῶν, ἀπεκρίνατο, «Προσκαλῶ ὑμᾶς εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὰς ἐλλείψεις, εἰς τὰ τραύματα, εἰς τὴν ἐξορίαν, εἰς τὸν θάνατον. Εἶσθε ἕτοιμοι νὰ με ἀκολουθήσατε;» Οὕτω σήμερον καὶ ἡ Κρήτη ἐρωτᾷ τοὺς ἀνδρείους υἱοὺς τῆς, «Προσκαλῶ ὑμᾶς εἰς τοὺς κόπους καὶ εἰς τὰς ἐλλείψεις, εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ εἰς τὸν θάνατον, εἰς τὴν ἀγχόνην, εἰς τὴν λαίμη-τόμον, εἰς τὰ παιδιά τῆς μάχης» καὶ οἱ Κρηῖτες ἀποκρίνονται διὰ τῶν ξιφῶν. Ἄλλ' ἐν ψῆ ἡ Κρήτη χωρεῖ ἐπὶ τὰ πρόσω ὅπως ἐξομαλύνῃ τὴν ὁδὸν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὴ ἡ πρόπολος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ὀψιγόνους μὲν ἀλλὰ καὶ ἀρχηγέτας τῆς ἐνενακταετηρίδος λέγουσα «τέκνα τῆς ἀληθινῆς οὐτοδιοικήσεως! θὰ ἐξομαλύνω ὑμῖν τὴν ὁδὸν τῆς δημοκρατίας· ἀλλ', ὡ φίλτατοι συναγωνισταί, ἐνθυμῆθητε τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά μου» (ἐπευφημῆται.) Τί θὰ ἀπαντήσῃ ἡ Βοστώνη εἰς τοιαύτην πρόσκλησιν τῆς Κρήτης; Τὸ κατ' ἐμὲ ἡ ἀπάντησις ἔσται ἄρτος καὶ προστασία. Ἡ ἀπάντησις ὑμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ὁπαδῶν ἔσται εἰδοποίησις πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν θὰ ἀφῆτε τὴν σημαίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετηρίδα πεντακόσιοι χιλιᾶδες πατριωτῶν ἀνέδειξαν σημαίαν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας,—δὲν θὰ τὴν ἀφῆτε νὰ κυμαίνῃ ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Κρήτης χωρὶς νὰ παράσχῃ βοήθειαν εἰς τοὺς ἐκδιωκόμενους κατοίκους, ἀλλὰ θὰ ἀναδείξῃτε καὶ αὐτὴν καὶ τὴν φρεγάταν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἀναπεπταμένη, καταφύγιον καὶ προστα-

σταν τῶν παιδίων καὶ τῶν γυναικῶν τῆς τυραννουμένης ἐκεί-
νης νήσου. Ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς αἰθούσης ταύτης θὰ σχη-
ματίσωμεν δημοσίαν γνῶμην, ἥ ὅποια μέλλει νὰ τάξη τὴν Οὐ-
ασιγικῶνα ὀπισθεν τοῦ Κρητικοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἀμερικὴ θὰ
προστατεύσῃ τοῦλάχιστον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια τῆς ἀ-
γωνιζομένης νήσου· ὕστερον δὲ ἀφ' οὗ προστατεύσωμεν τοὺς
ἀπολέμους, ἀφ' οὗ ὡς πεπολιτισμένοι χριστιανοὶ ἐνδύσωμεν καὶ
θρέψωμεν τὰ παῖδια καὶ τὰς γυναῖκας, τότε δὴ ἄς προσπαθή-
σωμεν νὰ δώσωμεν ὑψηλότεραν τιμὰ σημασίαν εἰς τοὺς λόγους
τοῦ ποιητοῦ Longfellow, καὶ ἄς εἴπωμεν, «Στρατιῶτα τῆς Κρή-
της! ἀγωνίζου καὶ μὴ φοβοῦ· αἱ καρδίαι καὶ αἱ ἐλπίδες ἡμῶν,
εἶναι ὅλαι μετὰ σοῦ· αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ καρδίαι ἡμῶν, αἱ ἡμέ-
τεροι εὐχαὶ καὶ τὰ δάκρυα, ἡ πίστις ἡμῶν, ἡ διὰ παντὸς θρι-
ναυθεύουσα κατὰ τῶν ἡμετέρων φόβων, ἔσονται διὰ παντὸς
μετὰ σοῦ, διὰ παντὸς μετὰ σοῦ.»

«Περὶ τὸν νὰ προσθέσω ἄλλο τι περισσότερον· ἡ Κρήτη ἔ-
πραξε τὰ πλεῖστα· δὲν ἔστειλαν ἀνθρώπους εἰς Μασσακύνουσαν
δὲν ἤτησεν ἐλεημοσύνην· δὲν ἐμήνυσεν ἡμῖν τὸν ἀγῶνά της διὰ
τῶν δακρῶν. Πρώτην φοράν ἀνῆγγειλαν ἡμῖν τὰ περὶ τῆς
Κρήτης αἱ βρονταὶ τῶν πυροβόλων καὶ ὁ τρόμος τῆς Εὐρώ-
πης. Ἡ Εὐρώπη ἔφριξεν ἅμα ἰδοῦσα λαὸν ἐξαναστάντα ὑπὲρ
τῶν δικαίων τοῦ. Ἡ Κρήτη δὲν ἤλθεν ἵνα σταθῇ πλησίον ἡ-
μῶν ἐπαιτοῦσα βοήθειαν, ἀλλ' ἐπήδησεν εἰς τὴν παλαιστραν
τῶν ἐθνῶν ἐξωπλισμένη ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. Τότε δὲ
μόνον ὅποτε εἶδομεν τὰς κυβερνήσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγ-
γλίας ἐγκαταλειπανούσας αὐτήν, ὅποτε εἶδομεν τὴν διπλωμα-
ματίαν προσπαθοῦσαν ἵνα καταστρίβῃ τὸν ὑπὲρ τῆς δημοκρα-
τίας ἀγῶνα, ἡ Ἀμερικὴ ἀνέκραξεν ἐν ὀνόματι παντὸς θιασώ-
του τῆς ἀμερικανικῆς ιδέας ὅτι ὑπάρχει καὶ ἕτερα φυλὴ ἀγω-
νιζομένη ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὃν παριστάνει ἡ ἡμετέρα σημαία,
καὶ ἐκτεινόντες τὴν χεῖρα πέραν τοῦ ἑτέρου ἡμισφαιρίου συνε-
σφίγγαμεν τὴν δεξιὰν τῶν ὑπὲρ τοῦ σταυροῦ μαχομένων ἡρώων
τῆς Κρήτης. Ἐξείναιμαμεν τὴν δεξιὰν οὐχὶ αἰκτερόντες αὐτοὺς,
ἀλλὰ χαίροντες ἐπὶ τῇ τιμῇ, βαθέως ἐγγνωμονῶντες καὶ εὐχαρι-
στοῦντες αὐτοῖς ἐφ' ἧ παρεχούσιν ἡμῖν εὐκαιρίαν ἵνα ἐξακολού-
ήσωμεν τὸν ἡμέτερον ἐπὶ τοῦ δικαίου μέγαν ἀγῶνα.» (παρατε-
ταμέναι χειροκροτήσεις.)

Βον

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ἀπὸ τῆς συστάσεώς της μέχρι πρώτης Ἀπριλ. 1868.

Ἡ Ἀμερικανοελληνικὴ Ἐπιτροπὴ συνεστάθη τὴν 25 Μαΐου 1867 ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δόκτορος Χάου πρὸς τὸν σκοπὸν ἐν μέρει μὲν τοῦ νὰ συνεισφέρῃ τὸ καθ' ἑαυτὴν πρὸς περιθάλψιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκ Κρήτης κατὰφυγόντων γυναικοπαίδων, κυρίως δὲ τοῦ νὰ συνεργήσῃ πρὸς διέγερσιν τοῦ δημοσίου ἐν Ἀμερικῇ φρονήματος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ οὕτω συνδέσῃ τοὺς δύο λαοὺς στενώτερον παρ' ὅτι ἦσαν μέχρι τοῦδε συνδεδεμένοι.

Τὸ πρῶτον ἐδυνήθη κατὰ μέγα μέρος νὰ ἐκπληρώσῃ, τῇ ἀκαμάτῳ καὶ καλῶς ὀργανωμένῃ συνδρομῇ τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενουσῶν ἀμερικανίδων κυριῶν Χίλλ, Βάλδουιν, Κωνσταντίνου, Σακελλαρίου καὶ Καλοποθάνη, αἵτινες συνεστάθησαν εἰς ἰδίαν ἐπιτροπὴν καὶ πρὸς εὐχέρειαν τοῦ ἔργου διήρξαν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν, τὴν πόλιν εἰς πέντε τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ταχικῶς ἐπεσκέπτοντο καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν αὐτῇ προσφύγων ἀκριβῶς ἐξηκρίβουν. Ἡ δὲ ἐπιτυχία τοῦ

δευτέρου ἕως σχεδὸν πρὸ μικροῦ ἐφαίνετο ἀμφίβολος· αἱ ἐσχάτως ὁμως ληφθεῖσαι ἐξ Ἀμερικῆς εἰδήσεις ἀνεπτέρωσαν ἐκ νέου τὰς ἐλπίδας τῆς καὶ παρέσχον αὐτῇ τὸ ἐνδύσιμον νὰ πιστεύῃ μετὰ θάρρους, ὅτι ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς δὲν θέλει ἴστασθαι τοῦ λοιποῦ ἀπαθῆς θεατῆς τοῦ πάσχοντος ἑλληνισμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὴν δουλείαν στεναζόντων χριστιανικῶν ἐθνικοτήτων· διότι ὄχι μόνον βοήθειαι πρὸς τοὺς πάσχοντας Κρήτας μεγαλείτεροι τῶν μέχρι τοῦδε ἀποσταλειῶν προοικονίζονται εἰς τὸ μέλλον διὰ τῶν ἀδύκων καὶ μετὰ ζήλου καταβαλλομένων προσπαθειῶν τοῦ Δόκτορος καὶ τῆς Κυρίας Χάου, τοῦ I. M. Ροδοκανάκη καὶ πολλῶν ἄλλων εἰλικρινῶς ἀγαπώντων τὴν Ἑλλάδα εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, ἐξ οὗ εὐμοιρεῖ ἡ μεγάλη καὶ εὐδαίμων ἐκείνη Δημοκρατεία, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι διαδηλώσεις συμπαθείας εἰς τινὰς τῶν Βουλῶν Πολιτειῶν τινῶν ἤρχισαν νὰ γίνωνται καὶ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας ἐκείνης φαίνονται ἤδη διατεθειμένοι νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν σημαντικὴν ἐπιρροὴν τῆς Κυβερνήσεώς των, εὐθὺς ἀφοῦ αὕτη περιέβη εἰς χεῖράς των πρὸς ὄφελος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν γένει τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος.

Ἡ Ἀμερικανοελληνικὴ Ἐπιτροπὴ, εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς, προέβητο νὰ συνεργήσῃ ἐν ὅσῳ τὰ μέσα τῆς τὸ ἐπέτρεπον καὶ πρὸς ἀποσβῆσιν τῶν ἐκ τῆς ἀργίας προερχομένων κακῶν. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ διαθέτῃ τὰ βοηθήματά της οὕτως, ὥστε νὰ ἐνασχολῇ ὅσον ὅσον τε πλείονας τῶν ἐν Ἀθήναις εὐρισκομένων προσφύγων Κρητικῶν.

Πρὸς τούτῳ δ' ἀφίερωσεν ἑπτὰ χιλιάδας δραχμῶν

πρὸς ἀγορὰν νήματος καὶ κατασκευὴν καλτσῶν, πωλουμένων μὲ ζημίαν τινα, πρὸς ὄφελος ὅμως πάλιν τῶν προσφύγων.

Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατασκευάσθησαν περὶ τὰς 5,444 ζεύγη καλτσῶν διαφόρων μεγεθῶν, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἠδυνήθη ὄχι μόνον εὐχάριστον ἀσχολίαν εἰς δύο περίπου χιλιάδας γυναικῶν νὰ παρέξῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὐτελεῖς αὐτῶν σιτηρέσιον μικρὸν τι νὰ ἐπιπροσθήσῃ, συνεργήσασα οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἐν μέρει ἀναπλήρωσιν πολλῶν ἐκ τῶν ἀπολύτων ἀναγκῶν τῶν δυστυχῶν τούτων ἀδελφῶν μας.

Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπιτροπὴ, διὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν κυρῶν, ἐνησχόλησε μέγαν ἀριθμὸν γυναικῶν εἰς κατασκευὴν 2500 περίπου σάκκων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐστάλησαν τροφαὶ εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ λιμοττοῦσας οἰκογενείας 726 στρωμάτων καὶ 2700 ἐνδυμασιῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔλαθεν ἐξ Ἀμερικῆς

Μανδύας	1595
Γιακέτας	1200
Καπέλα	1900
Μάλλινα ἐπανωφορέματα	60
Πανὶ καὶ φλανέλλαν πήχεις	5617
Ἐνδύματα παλαιὰ καὶ νέα	6155
Παπούτσια ζεύγη	200

Ἐκ τῆς Ἀγγλοελλ. Ἐπιτρ.

Πανὶ καὶ τσίτι πήχεις	3000
Παρά τοῦ ἀμερικ. κ. Whitney	
παπούτσια ζεύγη	500

Ἐπιπρομηθεύθη ἐν Ἑλλάδι

Στρώματα	726
Βελέντζας	31
Ἐνδυμασίας	2700
Σάκκους	2500
Πανὶ μπλοῦ καὶ λευκὸν πήχεις	800

Ἐκ τούτων ἔπεμψεν εἰς Κρήτην

Μανδύας	1560
Καπέλα	1400
Γιακέτας	1080
Σάκκους	2500

Διένειμεν ἐν Ἀθήναις

Μανδύας	36
Γιακέτας	120
Ἐνδύματα	8855
Πανὶ καὶ φλανέλλαν πήχ.	8617
Καπέλα	500
Μάλλινα ἐπανωφορέματα	60
Στρώματα	726
Βελέντζας	31
Παπούτσια	700

Ἡ ἐπιτροπὴ προσέτι ἔπεμψεν εἰς τὴν ἐν Βοστώνῃ πρὸς ὄφελος τῶν προσφύγων Κρητῶν συσταθεῖσαν πανήγυριν τρία κιβώτια περιέχοντα 1000 ζεύγη καλτσῶν, 207 μάρμαρα κατεργασμένα. 2^η) χρυστάσια ἐξ ἐλαιοξύλου, 28 ποτήρια καὶ 24 δακτυλίους διὰ τραπεζομάνδουλα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ξύλου, 220 φωτογραφίας διαφόρων εἰδῶν, 11 ὀκάδας μέλιτος, καὶ διάφορα ἐργόχειρα κατα-

σκευασθέντα ὑπὸ τῶν κρητῶν κορασίων εἰς τὰ διὰ τὰ κρητικόπουλα ἰδρυθέντα σχολεῖα, διὰ τὰ ὁποῖα ἅπαντα ἐδαπανήθησαν δραχ. 728,20.

Ἐκ τῶν 5444 καλτσῶν ἐπωλήθησαν 2518, ἐστάλησαν εἰς Ἀμερικὴν 1000, ὥστε μένουσιν εἰς χεῖρας τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς 1926.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ἐν ἔλλοις παρὰ μὲν τοῦ κ. Χάου εἰς διαφόρους ὁδοὺς . . . . . δραχ. 19,511,40

Παρὰ τοῦ κ. Ξένου . . . . . » 10,—

» » » Κωνσταντινίδου . . . . . » 22,—

» » » Ἐμ. Σαπουντζάκη . . . . . » 11,30

Ἐκ πωλήσεως καλτσῶν . . . . . » 3,104,75

Τὸ ἄθροισμα Δρ. 22,659,45

Ἐκ τούτων ἐδαπάνησεν

Εἰς κατασκευὴν 5444 καλτσῶν Δρ. 8,535,90

» » 726 στρωμάτων » 4,899,03

» » ἐνδυμάτων » 5,897,30

Εἰς ἀγορὰν 31 βελεντζῶν » 651,—

Διὰ τὴν ἐν Βοστώνῃ πανήγυριν » 723,20

Εἰς παραλαβὴν καὶ εἰς Κρήτην

ἀποστολὴν ἐνδυμάτων . . . . . » 397,55

Εἰς ἔκτατα βοηθήματα εἰς ἀσθενεῖς κλπ. 222,25

Ἐξόδα γραφείου . . . . . » 55,05

Τὸ ἄθροισμα Δρ. 21,386,28

Ἐπίλοιπον . . . . . » 1,273,17

Ἡ Ἀμερικανοελληνικὴ ἐπιτροπὴ ἐκτὸς τῶν ἐργασιῶν τούτων παρέσχε τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὴν διανομὴν ἐνδυμάτων καὶ τὴν εἰς Κρήτην ἀποστολὴν τροφῶν καὶ

ένδυμάτων, τὰ ὁποῖα ὁ Δόκτωρ Χάου αὐτοπροσώπως
ἐνήργησεν κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν του.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἡ ἀμερικανοελληνικὴ
ἐπιτροπὴ, τῇ ἐτοιμίᾳ ἀρωγῇ τῶν ἀμερικανίδων κυριῶν
ἠδυνήθη διὰ τῶν ἀλίγων μέσων, ἅτινα εἶχεν ἐν τῇ κα-
τοχῇ της νὰ ἐκτελέσῃ· λυπεῖται δὲ ὅτι τὸ περιορισμέ-
νον τῶν μέσων δὲν τῇ ἐπέτρεψε νὰ κάμῃ καταφανέ-
στερα τὰ φιλόθρονα αἰσθήματα τῶν ἐν Ἀμερικῇ
ἄνωγτων καὶ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ εὐχεται εἰς
τὸ μέλλον νὰ τῇ δοθῇ καλλιτέρα εὐκαιρία ἵνα προσφέρῃ
ἔτι μείζονας ὑπηρεσίας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πεφιλημέ-
νης ἀλλ' ἀδικουμένης πατρίδος καὶ ἐν γένει τῆς πασχού-
σης ἀνθρωπότητος.

Ὁ προεδρεύων

Οἱ γραμματεῖς

ΙΩ. ΚΙΓΓ

Μ. Δ. ΚΑΛΟΠΟΘΑΚΗΣ, Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ὁ Ταμίας

Δ. Ζ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

Τὰ μέλη

Ι. Γ. ΧΙΛΑ

ΣΠ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Ν. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Ν. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἀθήνησι 1ῃ Ἀπριλίου 1868.

REPORT

OF THE

AMERICAN-GREEK COMMITTEE.

This Committee was organized at Athens Greece on the 6th of June, 1867, with Dr. S. G. Howe as Chairman. The immediate occasion for this organization was the Insurrection of Crete, and the innumerable woes thereby brought upon the women and children of that Island. Its operations, however, were not to be confined simply to Crete, but extend to all Greek sufferers who may revolt from their oppressors in defence of their rights; therefore it is not a temporary, but a permanent, not a polemic but a philanthropic Committee.

This Committee began its work, not so much by disbursing funds placed under its control at the time, as by attempting to awaken an interest among the people of the United States, in order that the high hopes for freedom excited in every Greek heart by the American Emancipation War, might be fully realized. Therefore it communicated, at once, with the Greek-Relief Committee of Boston and New York, through whose influence the American public has been made alive to the interests of the Cretan struggle, and the American press has declared the Emancipation of Crete a

topic of real importance. This Committee therefore, has had to do more with work and less with cash, and has aimed to make its small fund accomplish the greatest possible good.

At the outset, there were found actively operating in behalf of the Cretans, three other Committees, viz. the Central or war Cretan Committee, the Greek Ladies' Cretan Relief Committee and the Anglo-Greek Relief Committee. The first of these confined its efforts to the combatants in Crete, while the last two provided the refugee women and children chiefly with food and shelter. But the women were idle, the children were wandering in the streets and all were in rags; for, at first, the Cretans were induced to believe that in twenty days they would return to a free and happy home, so they left the Island unprovided with clothing, hence this Committee set about relieving these three pressing needs, without forgetting the sufferers at the Island.

The American ladies, resident at Athens, were invited to organize in order to carry out an Industrial plan, for which Dr. Howe had deposited one thousand dollars in gold. The city was divided into districts and for many months hundreds of Cretan women, were not only kept from idleness but also enabled to obtain a small income in addition to the pittance they received from the other Committees. In

this way 5,444 pairs of stockings were knit, of which 2,518 pairs were sold, 1,000 pairs sent to the Fair held at Boston and 1,926 pairs are still in the hands of the Committee. Also 2,700 garments were made, 726 straw beds and 2,500 bags; these last served at first for carrying bread and flour to the hungry in Crete but afterwards were used as apparel by both sexes as we have seen some arriving here who wore jacket, pants, or shirts made from these bags.

We are sorry to say that the ladies have been obliged to suspend furnishing work to the refugees from want of means; but should the American ladies, instead of sending us ready made garments, send us the material or still better the money, (goods can be purchased here much cheaper than in America) the refugee-women will again be employed and be made more contented.

Next, provision was made for the children; with means supplied by Dr. Howe three schools were opened to which another was added afterwards. In these schools a multitude of boys and girls have been trained in elementary studies, while the girls have also been taught needle work, so that, if we add the Cretan department in Mrs. Hill's school, there are now five schools at Athens for Cretans. The school-funds however, given by Dr. Howe sufficed only for a short time, and consequently, application was made to other sources. But, as with the industrial department

so it will be with the schools, unless speedily aided, they too will pass away.

In order to meet the third want, the American ladies resorted to a specific plan of distribution whereby no person should receive any aid, who had not been visited by the Committee and found really in need. In this way there have been distributed among the refugees at Athens 8,855 articles of clothing, 8,617 cubits of calico, cotton cloth and flannel, — 726 straw beds, 700 pairs shoes, 500 caps, 120 cloth jackets, 60 blouses, 36 overcoats and 31 blankets. These do not include the garments sent to Crete by Dr. Howe, nor those distributed by him at Athens and elsewhere in Greece. All these goods have been sent by the American Committee, except 3000 cubits of cloth donated by the Anglo-Greek Committee and 500 pairs of shoes given by Henry A. Whitney of Boston during his visit at Athens. Besides, the Committee has forwarded to Crete by trusty Agents, 1500 overcoats, 1080 jackets, 1400 caps and 2500 bags. Three boxes also have been forwarded to J. M. Rodocanakes for the Boston Fair, containing the following articles, viz. 1,000 pairs of stockings, 207 specimens of marble, 220 photographic views, and costumes, 24 olive-wood goblets, 24 napkin-rings, 20 candle-sticks and a variety of articles made at the Cretan schools by the children, and also a can containing 11 okes of honey.

Receipts and expenditures.

The Committee has received in different instalments.

From Dr. S. G. Howe	Drach.	19,511,40
» Mr. Xenos	»	10,00
» Prof. Constantinides	»	22,00
» Em. Sapountzake	»	11,30
» Sale of stockings	»	3,104,75
Total	»	<u>22,659,45</u>

Expended

For the making of 5,444 stockings	Dr.	8,535,90
» of 726 beds	»	4,897,08
» garments	»	5,898,30
» purchasing 31 blankets	»	651,00
» the Boston Fair	»	728,20
In freight	»	397,55
Incidental aids	»	222,25
Office expenses	»	55,05
Total	»	<u>21,386,28</u>

Balance in the Treasury dr. 1,273,17.

It is with great joy we hail the renewed interest of the American public in behalf of the suffering Cretans. During last winter one ship after another conveyed to Athens, multitudes of women and children in the most wretched state; these, for more than a year, were wandering from cave to mountain top, then along the seacoast watching for the friendly vessels which might deliver them from hunger and the cruelty of their

pursuers. Thus the 12,000 refugees have increased to 70,000. Poor people! they stretched their hands to Christian Europe, but she is not yet satiated by this work of destruction. «Go on ye Cretan martyrs,» she replies, «be butchered in cold blood, or starve upon the mountains, weep and wail, ye Cretan mothers, in a strange land, for your warriors; wail till your little ones starve and you perish from cold and nakedness; till not a dwelling shall remain upon the Island unbereft.»

The prolongation of this struggle has not only increased the number of refugees, but has essentially diminished the amount of contributions and intensified the general want. Instead of two Relief Committees, there exists but one general Greek Committee, whose members are appointed by the Government. The work falls heavily upon this people, now when they are exhausted. Business is stagnant, commerce is at a stand still, capitalists hold on to their money, poverty increases, and the poor are idle simply from want of work; while provisions become higher and higher. Yet Crete must live on Greece.

The expenses of the Greek Government before the Cretan war were about four millions of dollars, but now its expenses are nearly double though its revenues are much diminished; every sacrifice has been made, heavy loans have been contracted and every thing available has been

mortgaged. The winter months which are least productive, for the sake of Crete, have been made the most expensive. Crete cannot be given up, for the people have lost every thing, they are desperate and they are determined to fight to the bitter end. Greece has been so identified with the struggle that a failure will be detrimental to its future. Marvel not then that we hail with joy the renewed effort of America in behalf of Crete.

Let America begin now when others are exhausted; let her eagerly embrace the present opportunity to make herself beloved not only by Greece, but by freedom-loving people every where. Let the black man hear of the Cretan struggle that he may have a chance to contribute his mite. Let the students in the learned institutions be organized. Let literary men and women remember their indebtedness to Greece and all Christians aid these heroic sufferers ere it is too late.

The Chairm^{an}

SP. A. TONIADES

Secretaries.

M. D. KALOPOTHAKIS

GEO. CONSTANTINE

Treasurer.

D. Z. SAKELLARIOS

The members.

G. CONSTATINIDES

N. SARIPOLOS

G. DAMASKENOS

Execut
Com

